

ՀՈՒՋԻՅԱՄԱՅԻՑ

ՄԻՆԶԵԿ ԱՐԱՐԱՏ

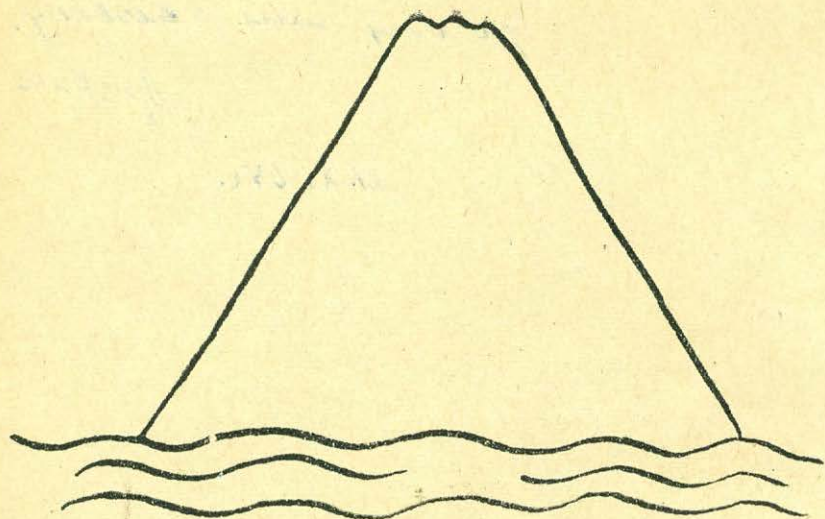

Шаге - самому до-
рожному мне человеку.

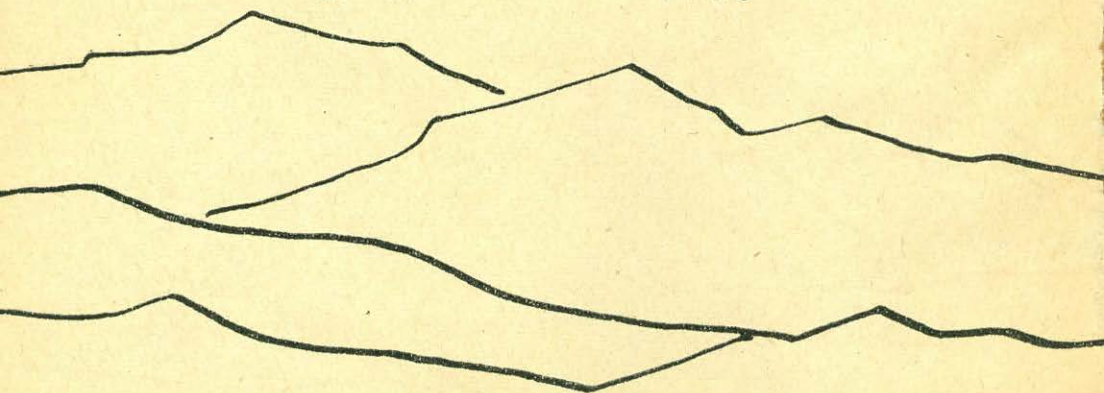
Арзван

21. XI. 64г.

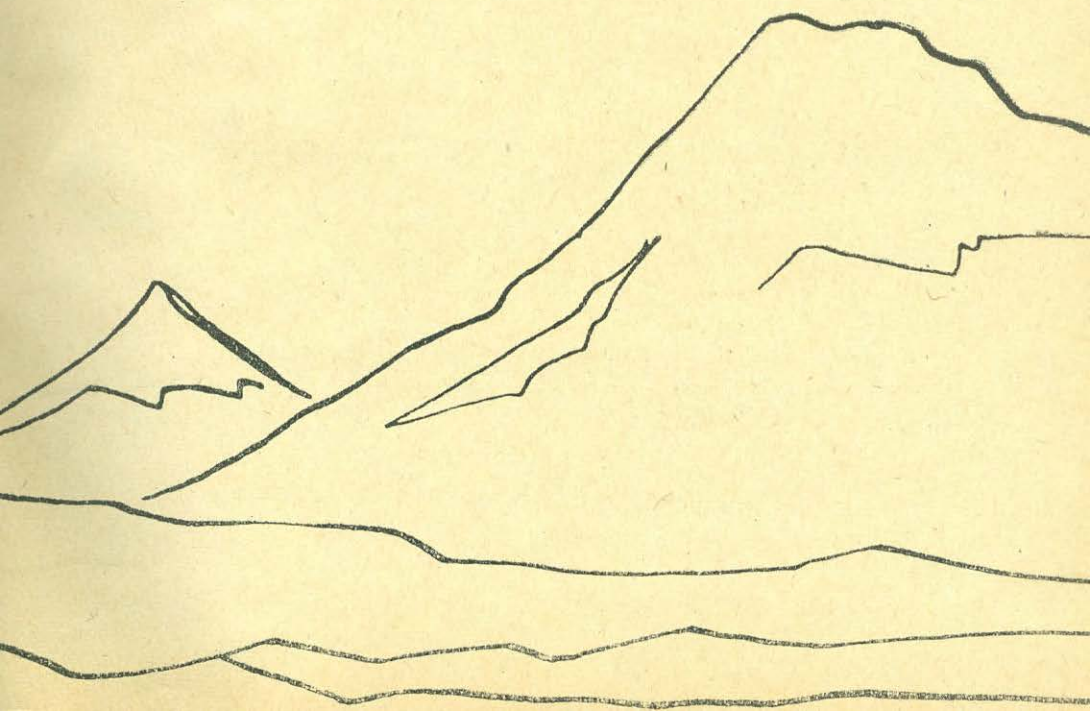

Հայպետհրատ
ԵՐԵՎԱՆ 1963

ԱՐԾՎԻՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՖՈՒԶԻՅԱՄԱՅԻՅ
ՄԻՆԶԵՎ ԱՐԱՐԱՏ

Արծվին Գրիգորյանը ծնվել է 1935 թվականին: 1958 թվականին ավարտել է Նրևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի նարտարապետական ֆակուլտետը: Այժմ նա աշխատում է «Նրևաննախագիծ» ինստիտուտում որպես ավագ նարտարապետ: Իր մասնագիտությանը զուգահեռ Ա. Գրիգորյանն զբաղվում է նկարչությամբ: Նա իր ցուցանանդեսն է ունեցել 1960 թվականին:

Ա. Գրիգորյանի այս գրքույկը մի պատկերազարդ ակնարկ է այն երկրների մասին, ուր հեղինակը եղել է վերջերս: Դիրքը ձևավորել է հեղինակը, և օգտագործված են նրա նկարակարներն ու ջրանկարները:

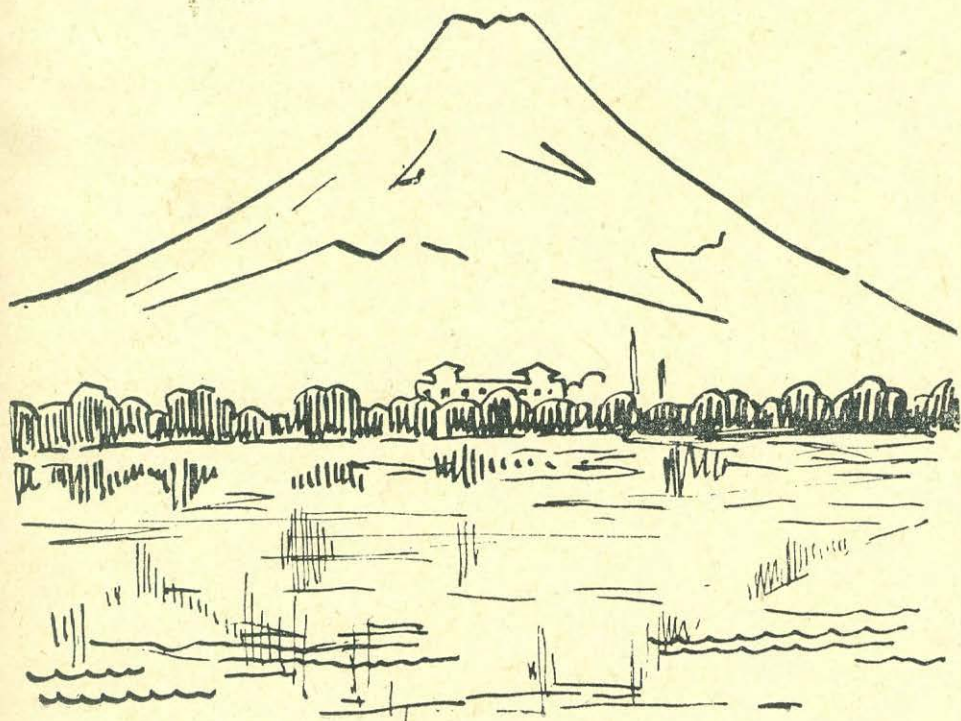
АРЦВИН ГАЙКОВИЧ ГРИГОРЯН
ОТ ФУДЗИЯМЫ ДО АРАРАТА

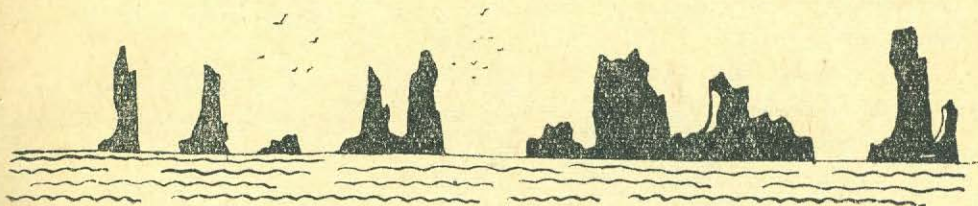
(На армянском языке)

Армянское государственное издательство

(Айпетрат), Ереван, 1963

富士山

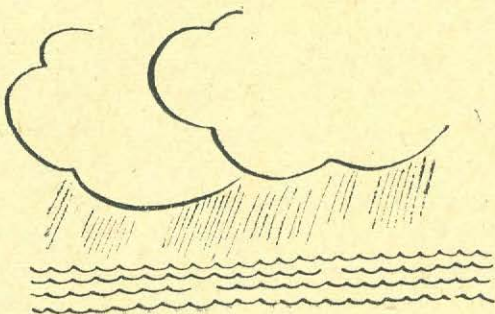

ԵՐԳԵՐ ՏՈԿԻՈՅԻ ԺՈՎԱԾՈՅՈՒՄ

Հեռավոր Արևելքում կա մի քաղաք՝ Վլադիվոստոկ անունով: Սովետական Միության ամենամեծ նավահանգիստներից է դա: Ամեն օր տասնյակ մարդատար ու առևտրական նավեր են մեկնում այնտեղից: Եվ ահա, 1960 թվականի ապրիլի տասնհինգին՝ մեր արևելքի այդ դարպասից Ասիայի շուրջը ճանապարհորդելու դուրս եկավ «Միխաիլ Կալինին» ջերմանավը. դրանով մենք ուղևորվեցինք Ճապոնիա:

Հաջորդ օրը երեկոյան նավը մտավ ճապոնական Հոկայդո ու Հոնսյու ամենամեծ կղզիների միջև ընկած Սանգարյան նեղուցը:

Նավակողից նայողների աչքին հեռվում երևում էին Կասիմա կղզիները, ճապոնացի ձկնորսների նավակները և մի քանի ուրիշ նավեր: Գրեթե բոլոր ուղևորները տախտակամածի վրա էին: Ճապոնական կղզիների պատկերը հիանալի էր: Աջ կողմում՝ Հոնսյուի լեռներն են մխրճվում ծովը, և իրիկնային կիսամշուշի մեջ աղոտ կերպով փայլվում են ձյունապատ

գագաթները: Բայց եղանակը հետզհետե փոխվում է. ծովի վրա կախվում են մոլթ ամպերը:

Ուշ երեկոյան ջերմանալն անցավ Սանգարյան նեղուցով և դուրս եկավ խաղաղ օվկիանոս: Մի երկու օր անց մենք Տոկիոյի ծովածոցով ընթանում էինք դեպի Իոկոհամա նավահանգիստը:

Հազարավոր ճապոնացիներ եկել էին դիմավորելու սովետական զբոսաշրջիկներին: Եկել էին կարմիր դրոշակներով, ողջույնի պաստառներով: Նրանք երգում էին սովետական երգեր: Այո, սովետական երգեր:

Մինչ ձևակերպվում էին մեր փաստաթղթերը, դիմավորողներն ու մերոնք փոխադարձ «համերգներ» էին տալիս: Ճապոնացի երիտասարդները պարում էին ուղղակի նավամատուցում, իսկ մենք՝ տախտակամածի վրա: Ճապոնական երգերին ու պարերին հաջորդում էին մեր պարերն ու երգերը: Եվ այդ ամենը ընդունվում էր բուռն ծափահարություններով, հավանության բացականչություններով:

ԿԱՄԱԿՈՒՐԱՆ

ՈՒ

ՃԱՊՈՆԱՅԻ

ԵՐԵՒԱՆԵՐԸ

Մենք արդեն ավտոբուսներում ենք: Գնում ենք Կամակուրա քաղաքը, որը Իոկոհամայից հարավ է: Տուրիզմի և ուխտագնացության կենտրոն է այդ հնագույն քաղաքը: Հայտնի է իր պատմական հուշարձաններով: Կամակուրայում է գտնվում պատերազմի աստված Հատիմանի տաճարը (1193 թվական) և Բուդդայի տասնհինգ մետրանոց բրոնզե կուռքը (XIII դար): Աշխատանքի

օր էր, բայց Բուդդայի կուռքի մոտ հոծ բազմություն էր հավաքվել. հատկապես երեխաներ: Սրանք շրջապատեցին մեզ և սկսեցին հարցեր տալ: Աշակերտներից ետ չէին մնում նաև նրանց ուսուցիչները: Դպրոցականների մեծ բազմության ներկայությունն այդտեղ մեզ հետաքրքրեց: Պարզվեց, որ կրոնական ու պատմական վայրերի այցելությունը պարտադիր է տարրական դպրոցի աշակերտների համար: Իսկ տարրական դպրոցում անցնում են մայրենի լեզու, թվաբանություն, աշխարհագրություն և պատմություն: Ուսման տևողությունը վեց տարի է: Ընդհանուր կրթությունը լրացվում է բարոյականությանն ու կենցաղին նվիրված դասերով: Բացի դրանից, Ճապոնիայում կա նաև ցածր կրթություն, որը տևում է երեք տարի, այդքան է նաև միջնակարգ կրթության տևողությունը: Տարրական և ցածր կարգի դպրոցներում ուսուցումը պարտադիր է և ձրի. սակայն նյութական ծանր դրության պատճառով շատ երեխաների վիճակի չեն լինում դպրոց հաճախել:

Նրանք ստիպված աշխատում են փոքր ձեռնարկություններում, որոնց տերերը անխնա շահագործում են անչափահասներին:

Ինչպես այդ օրերին, այնպես էլ հետագայում լրագրերը հաղորդում էին, որ արտադրության մեջ աշխատող երեխաների շրջանում շատ դժբախտ պատահարներ են եղել: Տոկիո գալուց մի քանի օր ատաջ մենք իմացանք, որ մայրաքաղաքի ձեռնարկություններից մեկում մեքենան վնասել էր տասնմեկ տարեկան Կոկո Կիմուրային:

ՄԻՋՈՒՌԱԿԱՆ ՀԻՐՈԿՈ

— Իսկ հիմա ո՞ւր:

— Ֆուձի, Իոկոհամայի արվարձանը:

Մեր մեքենաները սլանում են լեռնային ոլորապատույտ ճանապարհով, անցնում հարուստ բուսականությամբ ծածկված լանջերով: Կանաչ ֆոնի վրա մերթ ալետեղ, մերթ այնտեղ երևում են ծաղ-

կող բայենու՝ «սակուրայի» բաց վարդագույն ծառերը: Կատարները զեպի երկինք են ձգում ճապոնական սոճիները: Լեռնաշխարհի անհասանելի տեղերում աճել են արտասովոր բներով ծառերը, իսկ նեղ կիրճում խենթի պես քրքրջում է լեռնային գետակը...

Բնության գեղեցկությամբ հրապուրված, մենք չնկատեցինք, թե ինչպես ավտոբուսում սկսեց հնչել երգը: Երգում էր մեզ ուղեկցող ճապոնացի աղջիկը՝ Միձուոկա Հիրոկոն: Այս անունը հայերեն նշանակում է լեռնային ջուր: Նրա ձայնը մաքուր էր, ինչպես լեռնային գետակի կարկաչը:

— Որտեղի՞ց գիտեք մեր երգերը, — հարցրի ես:

— Ես ուզում եմ ավելի լավ ճանաչել Սովետական Միությունը: Իսկ երգն օգնում է ավելի լավ հասկանալ ժողովրդի հոգին: Չէ՞ որ երգը, ինչպես

ասում են ձեզ մոտ, օգնում է կառուցել ու ապրել,— ժպտալով պատասխանեց Միժուռեկան:

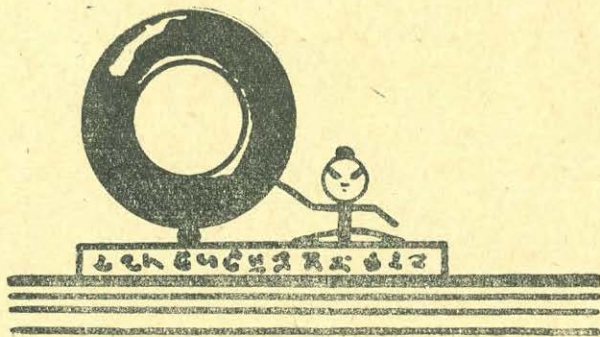
Շուտով ամբողջ ավտոբուսն սկսեց ձայնակցել երիտասարդ մենեթգչուհուն: Երգում էինք նաև հայկական երգեր: Եվ Ճապոնիայի բարձր լեռներում ղրնգում էր հայկական երգն ու սլանում հեռուները...

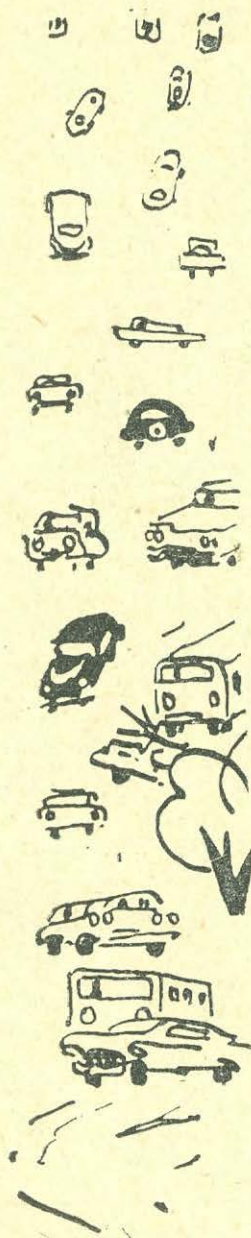
Անֆալտապատ խճուղին աստիճանաբար իջնում էր դեպի ծովը:

Զգալիորեն փոխվեցին բնության տեսարանները: Տեղ-տեղ դրանք մեր սեծովյան ափերի նման էին: Լեռներն իրենց ուրվագծերով, խիտ անտառներով ընդհուպ մոտենում էին ծովին: Պատուհանից երբեմն երևում էին բրնձի մասնատված դաշտերը...

Խաղաղ օվկիանոսի ափերին գտնվող սոճիները շատ ցածրիկ են, որովհետև ալյուտեղ հաճախ ուժեղ քամիներ են փչում:

Եվ ամենուրեք, նույնիսկ լեռներում ու ծովափին, ճշան ոեկլամներ կան: Մի տեղ՝ տասը մետրանոց շիշ, մի ուրիշ տեղ՝ մեքենայի հսկայական անիվներ, մի այլ տեղ՝ գլանակ, լուցկիներ...

«ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ»

Ճապոնիայի մայրաքաղաք Հասանք ապրիլի տասնինին: Այստեղ, փողոցներում մեքենաների անվերջանալի հեղեղ է. Տոկիոյում մեկ միլիոնից ավելի ավտոմեքենա կա: Ավտոտրանսպորտի այդպիսի զարգացումը մի պատուհաս է բնակչության համար: Շահույթի հետևից ընկած ձեռնարկատերերը քաղաքային երթևեկության միջոցների, հատկապես տաքսիների վարորդներից պահանջում են մեծ շրջանառություն: Տաքսիների վարորդներին Ճապոնիայում հաճախ անվանում են «մահապարտներ», որովհետև քաղաքի փողոցներով նրանք սլանում են մեծ արագությամբ: Եթե վարորդը չկատարի իր պլանը, աշխատանքից իսկույն կազատեն: Եվ դրա հետևանքով, միայն մայրաքաղաքում ամեն օր ավտոմոբիլային մոտ 200 աղետ է լինում:

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՋԵՐԻՑ

Աշխարհի խոշորագույն քաղաքներից մեկը դառնալուց առաջ, էդոն (Տոկիոյի հին անունը դարեր շարունակ ձկնորսական փոքրիկ մի գյուղ է եղել: Տասնհինգերորդ դարի կեսերին Տոկիոյի կենտրոնում կառուցվել է մի ամրոց, և քաղաքը դարձել է խոշոր հողատերերի՝ դայմիոների կա-

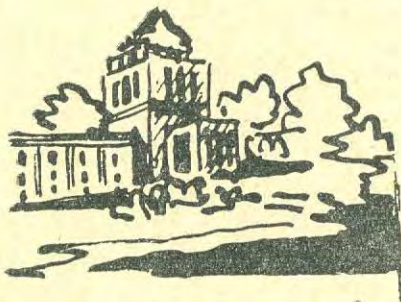
յան: Բայց ավելի մեծ թափով քաղաքն աճել է տասնվեցերորդ դարի վերջերից սկսած, երբ դարձել է սյոգունների* մայրաքաղաքը:

Էդոն սյոգունների գլխավոր ամրոց ու մայրաքաղաք դարձնելը և կարևորագույն ցամաքային ճանապարհների խաչմերուկում գտնվելը նպաստեցին, որ այդ երիտասարդ քաղաքը բուռն զարգացում ապրի: Քաղաքն այն ժամանակ մի մեծ ու ամրացված ռազմական ճամբար էր: Քարափի վրա կանգնած անառիկ ամրոցն իշխում էր ծովածոցի վրա. սրա ափին էլ գտնվում էր Էդոն: Դայմիոների բերդեր հիշեցնող տները փռված էին ամրոցը շրջապատող սարահարթին: Դրանցից ավելի հեռու բնակիչների տներն էին: Արդեն այն ժամանակ քաղաքի բնակչությունը մեկ միլիոն մարդուց ավելի էր:

Սյոգունների իշխանությունն - տապալումից հետո (1867—68 թթ.), Էդոն դառնում է կայսեր աթոռանիստը և վերանվանվում է Տոկիոյի: Մեկ ու կես դարի ընթացքում քաղաքի բնակչությունը կրկնապատկվում է: Քսաներորդ դարի սկզբներին Տոկիոն ուներ ավելի քան 2 միլիոն բնակիչ:

1923 թվականին քաղաքում բռնկած հրդեհը տեղեց երեք օր: Այդ աղետից հետո իրադրծվեց Տոկիոյի վերակառուցումը:

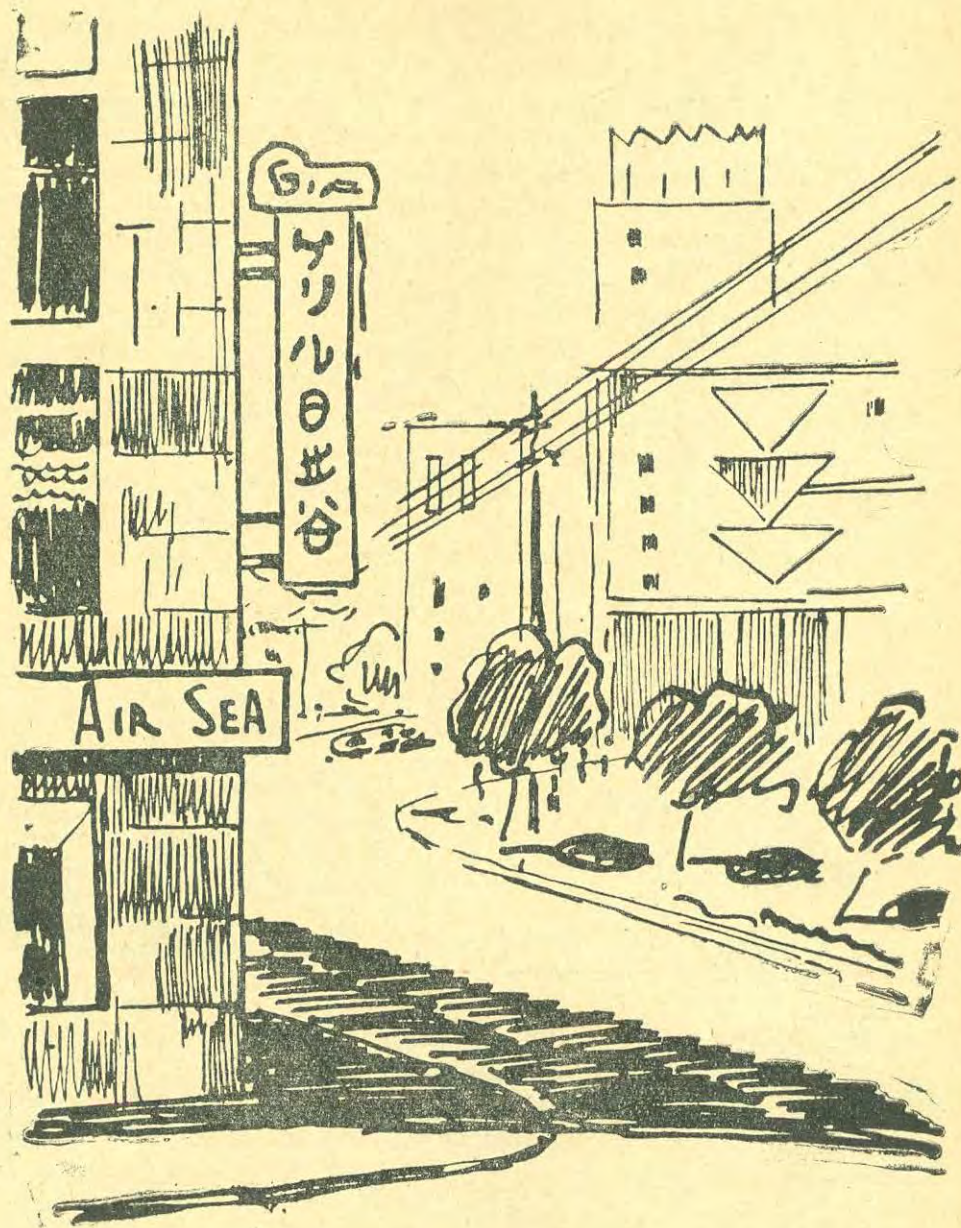
ԱՐԵՎԵԼՔԻ ՄՍՅՐԱՔԱՂԱՔԸ

Տոկիո հենց այս է նշանակում
ճապոնեբն:

«Արևելքի մայրաքաղաքի» համար բնորոշ է մեկ-երկու հարկանի փայտաշեն տնակների գուգակցումը ժամանակակից բազմահարկ երկաթբետոնե շենքերի հետ, սրանց մեջ սեղմված նեղլիկ ու ոլորապտույտ փողոցների խաչաձևումը լայն և աֆալտապատ ճանապարհների հետ, գործարանների ծանր ու մոռյլ

* Սյոգունները միջնադարյան ճապոնական բանակի հրամանատարներն էին և ամբողջ իշխանությունը նրանց ձեռքում էր:

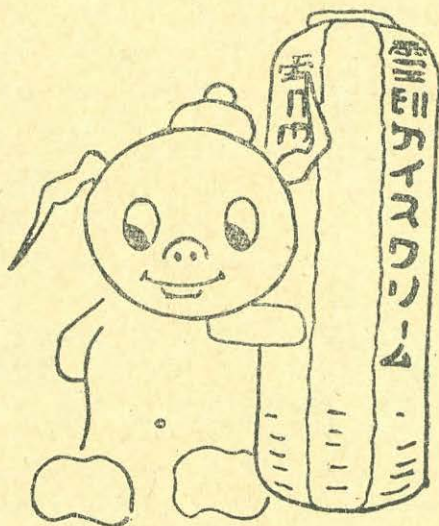
իրանների հարեանությունը բուդդայական և սինտոիստական տաճարների սլացիկ ու թեթև շինությունների հետ: Յուրահատուկ երանգ են տալիս Տուկիոյին գետերն ու ջրանցքները: Քաղաքի արևելյան մասով հոսում է Սու-միդան: Սա մայրաքաղաքի բարձրադիր և ցածրադիր մասերի բնական սահմանն է:

Տոկիոյի կենտրոնը կոչվում է Կոձիմատի: Այստեղ են գտնվում կայսերական պալատը և ընդարձակ այգին: Սյոգունյան ամրոցի տեղում կառուցված այդ պալատը, տաճարները և այլ շենքեր դասական ճարտարապետության յուրահատուկ նմուշներ են: Կան նաև կուլտուրայի բազմաթիվ հուշարձաններ: Պալատը և պուրակը շրջապատված են բարձր պարիսպով, լայն փոսով և հողապատնեշով: Տարեկան միայն երկու անգամ՝ նոր տարուն և կայսրի ծննդյան օրը հասարակ մարդիկ իրավունք են ստանում մտնելու այնտեղ: Մեզ նույնպես վիճակվեց հիանալ այդ պալատով միայն դրա առջևի հրապարակից:

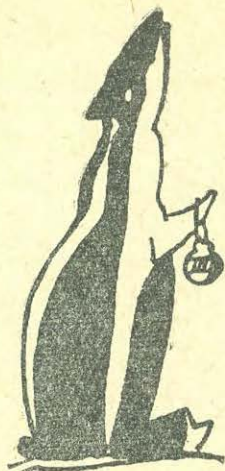
ԽՆԴԱԼԻՔՆԵՐԻ

Թ
Ս
Գ
Ս
Վ
Ո
Ր
ՈՒ
Թ
Ց
ՈՒ
Ն
Ը

Գեղեցիկ է գարնան տունը Ճապոնիայում: Շենքերը, կամուրջները, զբոսայգիները, պարտեզները, բոլորը զարդարված են արհեստական ծաղիկներով, ծաղկաշղթաներով:

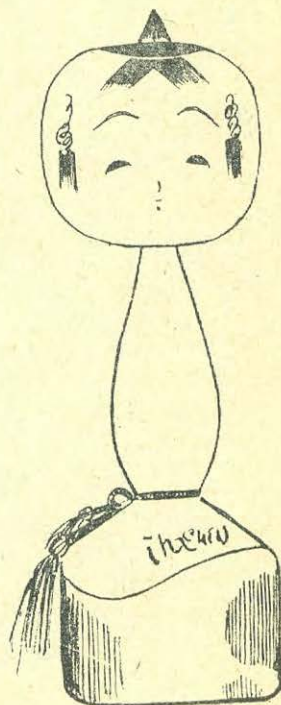
Ճապոնացիներն ասում են, թե այդ օրերին դժվար է ճանաչել նույնիսկ Հինձան՝ քաղաքի գլխավոր փողոցը, որ ձգվում է Սումիդա գետի աջ ափի երկայնքով: Փայլում են խանութների ցուցափեղիկերը, գունագեղ պլակատները, ռեստորանների պերճաշուք ռեկլամները:

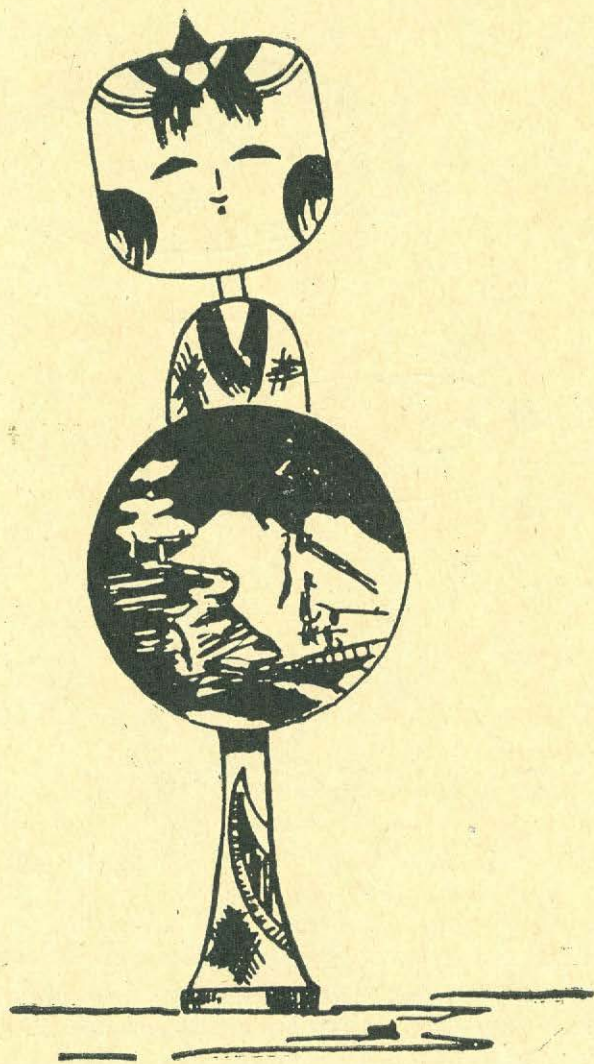
Հինձան Տոկիոյի առավել բանուկ փողոցն է: Առանձին աշխուժություն են տալիս դրան խաղալիք վաճառողները: Նրանք տեղավորվում են հենց մայթերի վրա, և զնորգներ հրավիրում: Սիկոկու կղզուց «եկել է» հանրածանոթ փայտե Գորշուկ Տանուկին, բազմել են ծիծաղաշարժ գորտի ձագուկները, կատուները, շնիկները, վագրերը: Այդ բոլոր խաղալիքների մեջ աչքի է ընկնում Տանուկին: Այս գազանիկի մասին ճապոնացիները պատմում են մի հինավուրց առասպել:

...Ծնունդ է առել սա հեռավոր Սիկոկու կղզու Յաշիմա գեղատեսիլ բարձրավանդակի վրա:

Վաղուց, շատ վաղձուց այդտեղ ապրում էր բարի գազանիկ Տանուկին: Դժվար էին ապրում Յաշիմայի չքավորները: Եվ բարի Տանուկին օգնության հասավ: Օգնում էր բրնձի ցանքին, պահպանում գյուղացիների տները: Բայց փոքրիկ գորշուկի օգնությունը քիչ էր: Եվ գազանիկը շատ թանկարժեք մի թաս դարձավ: Չքավորները ծախեցին այդ թասն ու աղքատությունից փրկվեցին: Այն ժամանակվանից բարի Տանուկիի սուր դնչիկը դարձավ երջանկություն խորհրդանիշը:

Ճապոնական հիասքանչ խաղալիքի այդ փոքրիկ թագավորության անվիճելի տիրուհին է նրբագեղ տիկնիկ Կոկեշին: Տիկնիկի հագուստի վրա տարբեր գույներով նկարված են բնության տեսարաններ և հինավուրց

տաճարներ, մինչև անգամ Տոկիոյի հեռուստատեսութեան աշտարակը:

Հինձա փողոցում մարդիկ գլխի ընկան, որ մենք օտարերկրացիներ ենք և սկսեցին իրար ընդհատելով, փայտե խաղալիքներ առաջարկել: Եվ շուտով մենք մեր զբոսանքը շարունակեցինք բազմաթիվ տանուկիներով, կոկեշիներով և շատ ուրիշ խաղալիքներով ծանրաբեռնված:

ԱՅՍՏԵՂ ԱՊՐՈՒՄ Է ՃԱՊՈՆԱՅԻՆ

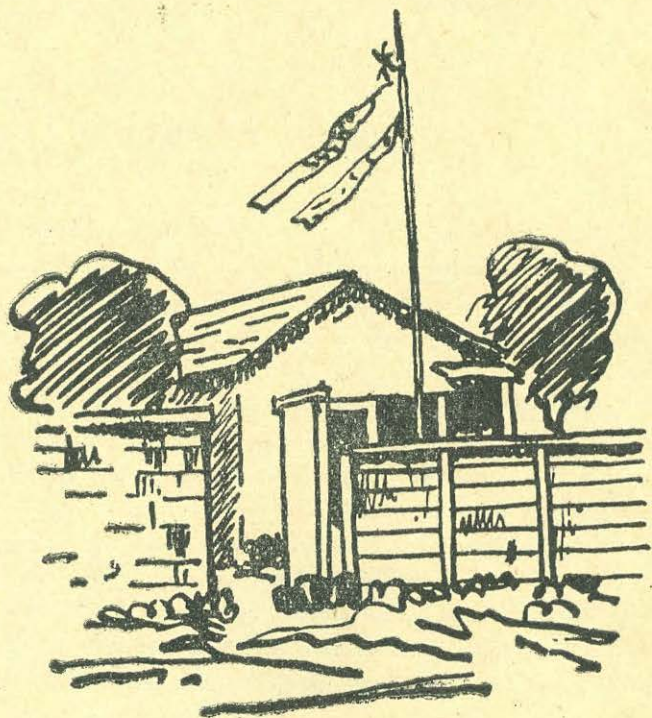
Ճապոնական տնակ... Հենց որ արտասանում ես այս երկու բառը, աչքերիդ առջև կանգնում է հեքիաթային փոքրիկ մի տնակ, բարձր ու գեղեցիկ տանիքով, մուտքի մոտ կախված ճապոնական լապտերներով, տնակին հարող նրբագեղ թփուտներով, լճակներով և քարանձավներով։ Այսպիսին է մեր պատկերացումը, իսկ իրականում...

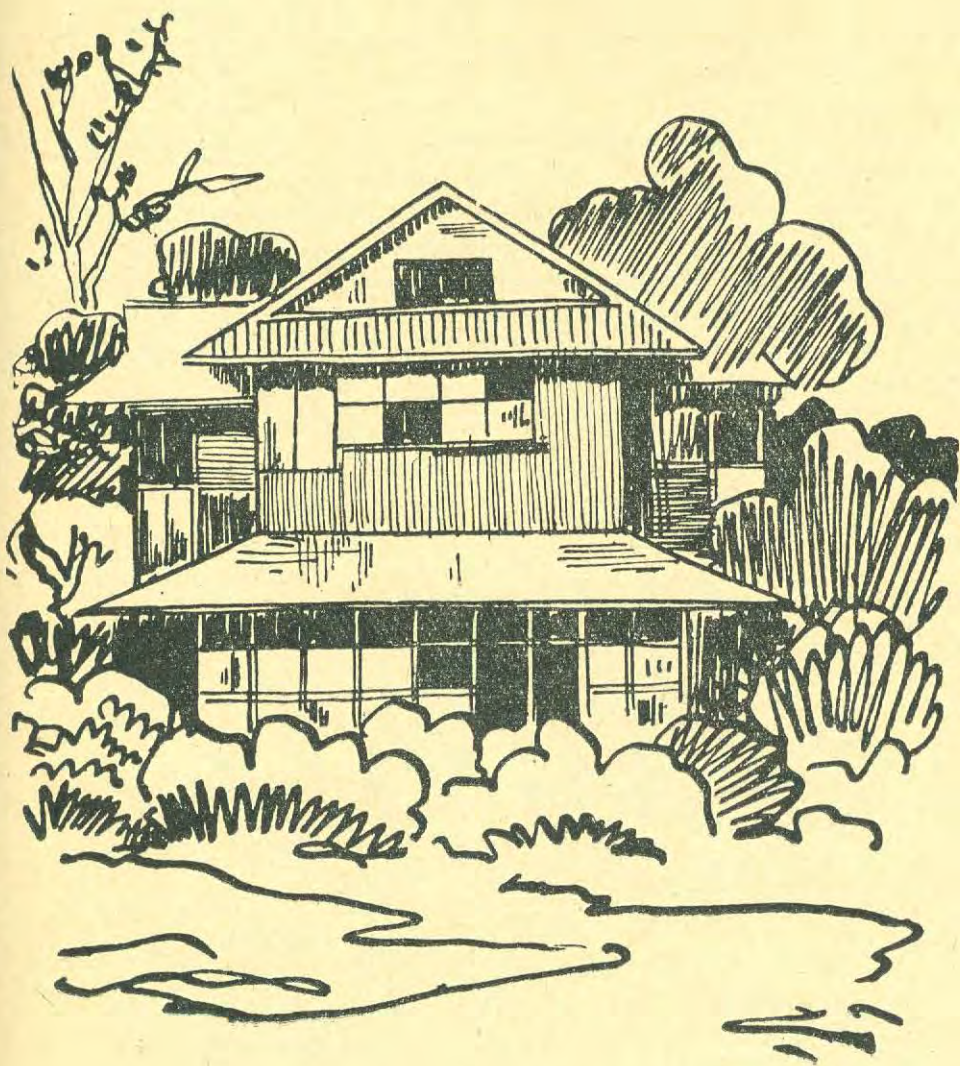
Իրականում բոլորովին ուրիշ բան տեսանք մենք։ Տների մեծ մասը կառուցված է երկարատև ամուսն համար։ Գիտնականների կարծիքով՝ «դա, ըստ երևույթին, մշակույթի առանձնահատկություններից մեկն է, որ ճապոնացիները ժառանգել են իրենց նախահայրերից։ Սրանք հյուսիս են գաղթել Հարավ-արևելյան Ասիայի արևադարձային կղզիներից»։ Հարյուրամյակներ են անցել, և բնակարանների տեսքը փոխվել է։ Հիմա դրանք հարմարված են մերձարևադարձային տոթ ու խոնավ ամռանը։ Շատ անհարմար են խոնավ ու ցուրտ ձմռանը։ Ճապոնացիները հաճախ կատակում են, թե համեմատաբար կարճատև ձմռան դժվարությունները փոխարինվում են տանում, որպեսզի լիովին զգան երկարատև ամռան ամբողջ

հրապույրը: Կատակը՝ կատակ, բայց անհրաժեշտ է շատ տոկուն և արի լինել, որ ձմռան ցրտերին կարողանաս ապրել այդ թեթև տնակներում: Չէ՞ որ դրանք տաքացվում են կրակարանում մարմանդ այրվող ածուխի ջերմությամբ:

Առաջին հայացքից թվում է, թե գյուղական տնակները մեկը մյուսին շատ նման են: Դա միայն առաջին հայացքից: Ավելի ուշագիտելի է թե նայես, հեշտությամբ կնկատես, որ գյուղական շինությունների դետալները խիստ փոփոխություններ են կրել: Չնայած համախալի հրդեհներին, որ աղքատություն ու աղետներ են բերում, ճապոնացիներն իրենց տները կառուցում են փայտից:

Ճապոնացու տունը սովորաբար մեկ-երկու հարկանի է, պարզ, թեթև: Պատերը լինում են և՛ անշարժ, և՛ շարժական: Անշարժ մասերը տախտակներից են, որոնք ներսից ծեփված են կավով ու բրնձի մանրացրած ծղոտով: Շարժական պատերի շրջանակների վրա հաճախ գցվում է սովար, բայց լուսանցիկ թուղթ: Գիշերը էլեկտրական լույսն ու թափանցիկ պատը ճապոնացու տնակը հեքիա-

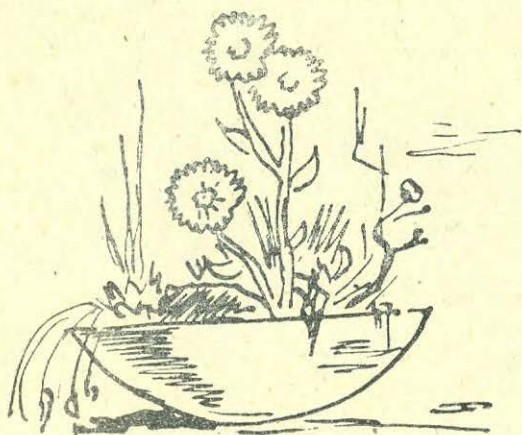

Թային հսկա մի լապտեր են դարձնում: Տնակի հետաքրքիր առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ հիմք և ձեղնահարկ չունի: Զեղնահարկ չկա, բայց կա տանիք, որը յուրահատուկ հրապույր է տալիս տանը: Գյուղական վայրերում տանիքները պատրաստում են ծղոտից կամ եղեգնից, իսկ քաղաքներում հրդեհի երկյուղն ստիպում է կառուցել կղմինդրից, ցինկապատ երկաթից և սինթետիկ նյութերից:

Գյուղերում լուսամուտները ծածկում են յուղաթղթով, իսկ քաղաքներում ապակեպատ թեթև շրջանակներ են պատրաստում:

Պարզություն և խնայողություն՝ ահա ճապոնացու տնակի կահավորման ամենալավ բնութագիրը: Մարդիկ չեն սիրում կահույքի կուտակում: Տան լավագույն զարդարանքը ծաղկամանն է կամ գեղարվեստական գորգ հիշեցնող փոքրիկ մետաքսե փսիաթր: Հատակը ծածկվում է խսիրով: Տան միակ կահույքը լաքապատ ցածրիկ սեղանն է, որովհետև ճապոնացիները նստում, ուտում և քնում են հատակին:

Ի
Կ
Ե
Ր
Ա
Ն
Ն

Ճապոնիան գեղատեսիլ երկիր է, իսկ ժողովուրդը դյուրազգաց է, նուրբ և մեծ գեղարվեստական ճաշակի տեր: Եվ պատահական չէ, որ Ճապոնիայում ծաղկի կուլտուրան և պուրակների ձևավորման վարպետութունը համարվում են ազգային արվեստներից մեկը: Այստեղի թղուկ այգիները վաղուց են համաշխարհային հռչակ ձեռք բերել:

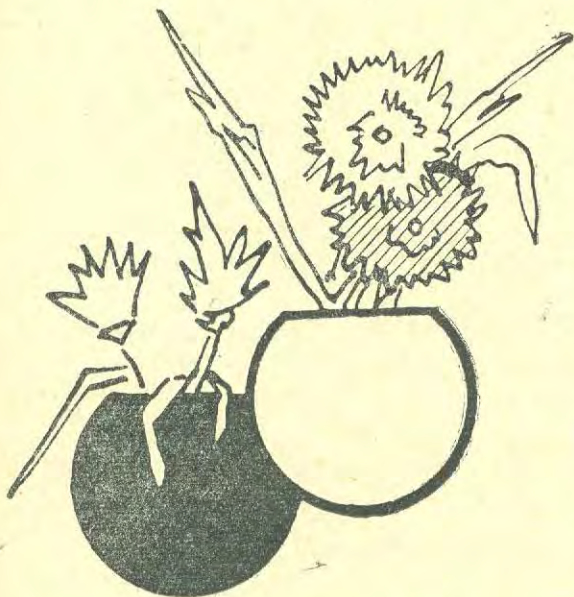
Տոկիոյի փողոցներից մեկում մեզ ցույց տվեցին մի լուսավոր շենք: Շենքի մոտ տնկված էր փոքրիկ մի այգի: Մեզ ասացին, որ դա հատուկ ուսումնարան է. այստեղ ուսումնասիրում են իկերանան՝ թարմ ծաղիկներից ծաղկեփունջ պատրաստելու արվեստը: Այդպիսի ուսումնարաններ Ճապոնիայում շատ կան:

Որպեսզի ծաղիկները թարմ մնան և անհրաժեշտ դասավորություն ունենան, տափակ ծաղկամաններում կլոր կամ կիսակլոր մետաղյա թիթեղիկներ են օգտագործվում: Թիթեղիկը կարող է լինել նաև այլ նյութից: Որպես փշեր կարող են ծառայել սովորական գնդասեղները: Տափակ և ցածր սափորների համար, որպես կանոն, ընտրվում են նուրբ ու վայրի խոտերը: Ճապոնացին, ծաղիկներն ընտրելիս հաշվի է առնում տարվա եղանակը, սենյակի լուսավորությունն ու կահավորությունը, ծաղկամանի գույնն ու ձևը: Սակայն միշտ էլ ծաղկեփունջը պատրաստում է իկերանայի սկզբունքով:

Իհարկե սրանով շեն սպառվում իկերանայի բոլոր պահանջները...

Հրաշալի է Մագոդ արևի երկրի բնությունը: Եվ իրենք՝ ճապոնացիները, խորապես զգում են դրա գեղեցկությունը, իրենց տնեւրում վերստեղծում գեղեցիկ բնության փոքրիկ անկյուններ: Բայց ոչ միայն տնեւրում:

Տոկիո ժամանելու երկրորդ օրը մենք մեծ ուրախությամբ իմացանք, որ մի քանի այգիներ ու պուրակներ պիտի այցելենք: Իսկ այդպիսիները Ճապոնիայի մայրաքաղաքում հարյուրից ավելի են:

Պատերազմից հետո լավ պահպանված պուրակներից մեկը՝ Հապպո-էնն է: Որպես կանոն, ծաղիկները ճապոնա-

կան այգում բացակայում են: Դրանք չկային նաև Հապպո-էնում: Այգու արհեստական լճակները տարիների ընթացքում դարձել են բազմաթիվ վայրի բադերի, ձկնկուլների և այլ թռչունների բնակավայր, իսկ հսկայական ծառերի կատարները՝ բուռն շինելու տեղ:

Փոքրիկ բլրի գագաթին, թեյ ըմպելու արարողութայն հայտնի տնակի հետևում, վեր է խոյանում բուդդայական մեհյանը: Սա բերվել է Կորեայից ավելի քան հազար տարի առաջ: Ինչպես բուդդայական մեհյանը, այնպես էլ արարողութայն տնակը հանդիսանում են այգու տեսարժան վայրը: Առանց նրանց այժմ նույնիսկ դժվար է պատկերացնել Հապպո-էնը, ճիշտ այնպես, ինչպես առանց յուրահատուկ քարե լապտերների: Սրանց թիվը այգում հասնում է երեսունի: Առանձնապես գնահատելի է ճարտարապետութայն անխզելի կապը շրջապատող բնութայն հետ:

Յ Ո Ս Ե Յ Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ը

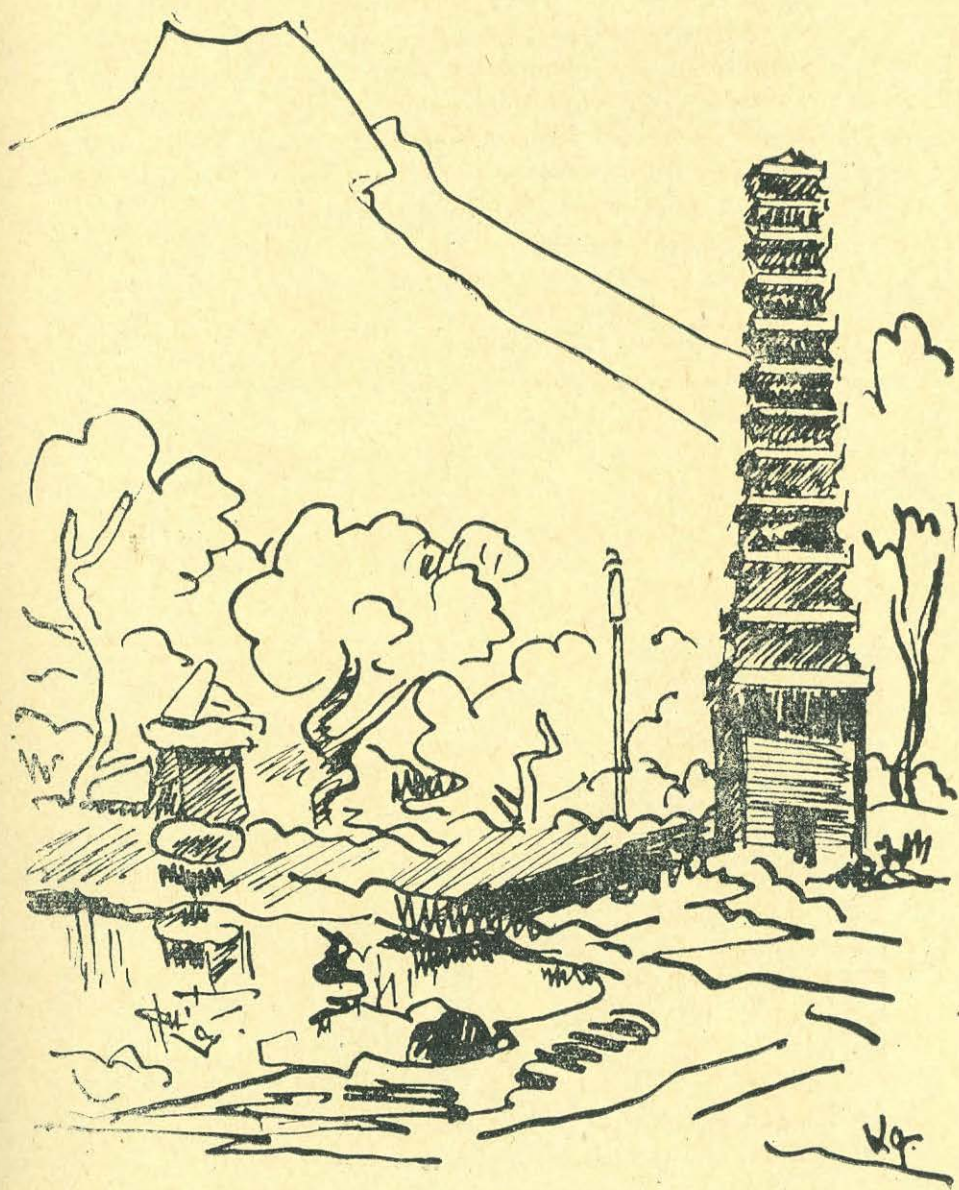
Կատոյի հետ ծանոթացանք Հինձայում: Ընկերոջս հետ մոտեցանք խաղալիքներով լեցուն վաճառասեղանին:

Արդեն ընտրել էինք մի քանի փայտե տիկնիկներ, բայց ոչ մի կերպ չէինք կարողանում հասկանալ, թե ինչքան դրամ է ուզում վաճառողը: Նա գումարը չէր կարողանում գրել թղթի վրա: Այդ ժամանակ օգնության եկավ ճապոնացի մի պատանի: Նա մինչ այդ կանգնած էր մեղնից քիչ հեռու: Դա Կատոն էր, Տոկիոյի համալսարանի ուսանող, որը ուսուց լեզու էր սովորում: Ճիշտ է, նա դեռևս լավ չէր խոսում, բայց իմացածն էլ բավական էր, որպեսզի կարողանայինք հասկանալ իրար:

— Ես հասկացա, որ դուք Սովետական Միությունից եք, բայց ամաչում էի մոտենալ,— ասաց մեզ Կատոն:

Մենք բարեկամացանք: Կատոն շատ զրուցասեր ու հետաքրքիր խոսակից էր: Նա երազում էր սովորել Մոսկվայի ժողովուրդների բարեկամութայն համալսարանում:

Մի զով իրիկուն մենք Կատոյի հետ զբոսնում էինք Տոկիոյի փողոցներում: Մեր ուշադրությունը գրավեց մի շենք: Մուտքի մոտ աշխուժություն էր: Մեր ականջին հասնում էին անծանոթ մեղեդու թուլլ հնչյուններ: Մենք հարցական նայեցինք Կատոյին:

— Դա մեր ժողովրդական թատրոններից մեկն է — Յոսեյը՝ մանրապատումների թատրոնը:

Ավելի քան երկու հարյուր տարի առաջ բուդդայական տաճարների ալգիններում և պուրակներում երեացին թափառական երգիչների, պարողների ու պատմողների փոքրիկ խմբեր: Նրանք ելույթ էին ունենում հապճեպ պատրաստված փայտե հարթակների վրա: Տարիների ընթացքում թատրոնը զարգանում է և ստանում մշտական բնույթ: Յոսեյ թատրոնը հասարակ ժողովրդի սիրած վայրն է: Համեմատաբար ցածր գնով ճապոնացին հաճույքով է այստեղ անցկացնում իր ազատ երեկոն:

Յոսեյ ժողովրդական թատրոնում գլխավոր դերը պատկանում էր պատմողին՝ «Հանասիկային», որը նաև խաղում է: Բաղմազան տեսարաններում կան և՛ հաստամարմին, ծանրաշարժ ոստիկանը, և՛ հմայիչ հեյշան, և՛ բանվորները. այստեղ է նաև վատ սովորող դպրոցականը, և մինչև անգամ կատուն, որը հարմար տեղ է գտել մարմանդ ալրվող մանդալի մոտ: Հանասիկայի վարպետությունն այն աստիճանի է հասնում, որ նա մենակ խաղում է իր երեք հերոսների դերը: Հանասիկայի ելույթներին հաջորդում են ժողովրդական երգն ու պարը:

...Մենք հետաքրքրությամբ լսում էինք Կատոյի պատմածը ժողովրդական թատրոնի մասին: Իսկ այդ նույն ժամին Հինձալում մոլեգնում էին ուկլամները, բացվում էին գիշերային բարերը, ուստորաններն ու խաղատները, ուր հարուստները մի երեկոյի ընթացքում վիթխարի գումարներ են ծախսում:

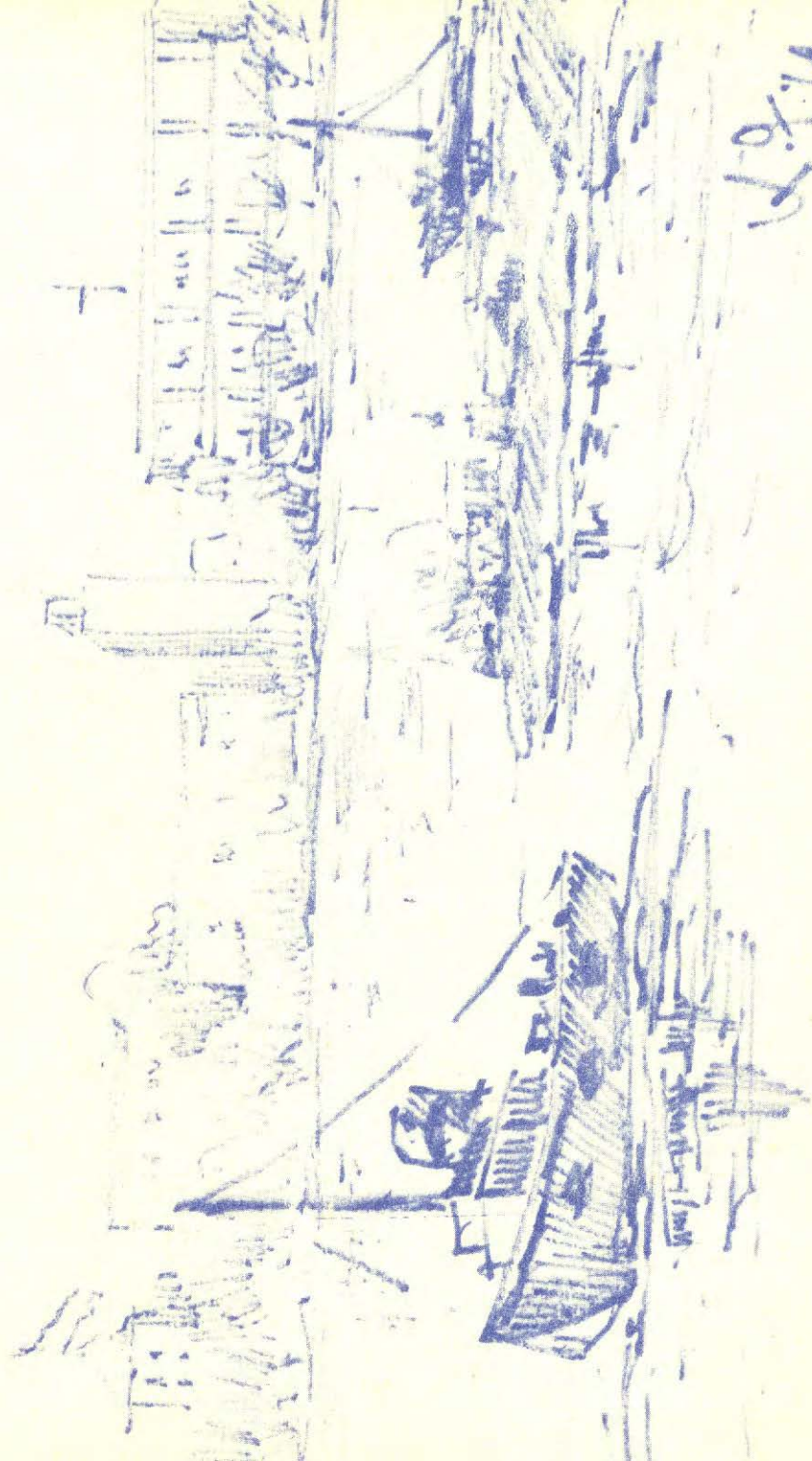
Ահա կինոթատրոնի վրա հրավառվում են ահագին տառերը, որոնք հայտարարում են օվկիանոսի այն կողմից բերված նկարների անուանները: Կինոթատրոնների մուտքերի մոտ փակցված բարձրախոսներից լավում են գեղեցիկ կինոհերոսուհիների աղեկտուր երգը, ժամանակակից ջազի ողբը, ատրճանակների կրակոցները: Եվ մենք թախիծով մտածում ենք. «Չէ՞ որ այդ ամենը իսկական ծաղր ու ծանակ է տաղանդավոր ճապոնական ժողովրդի ազգային մշակույթի նկատմամբ»...

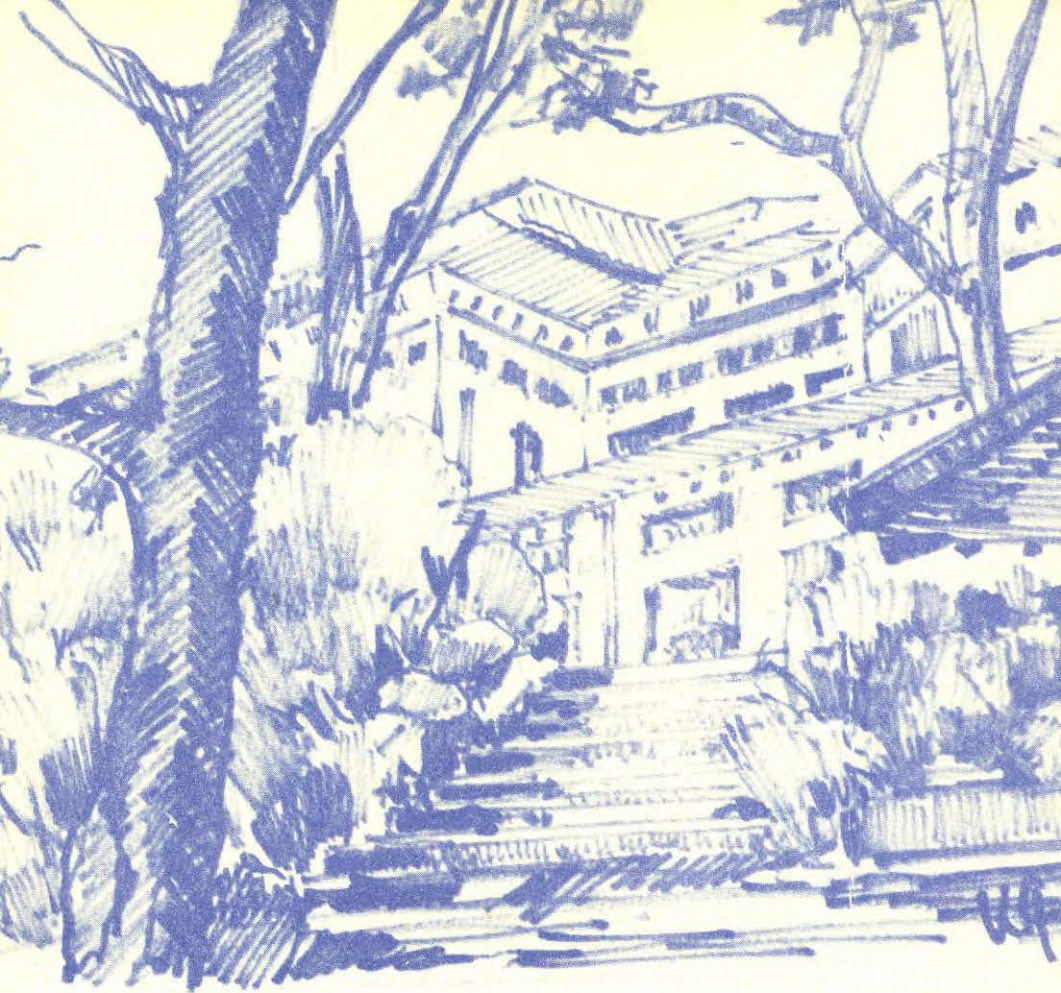

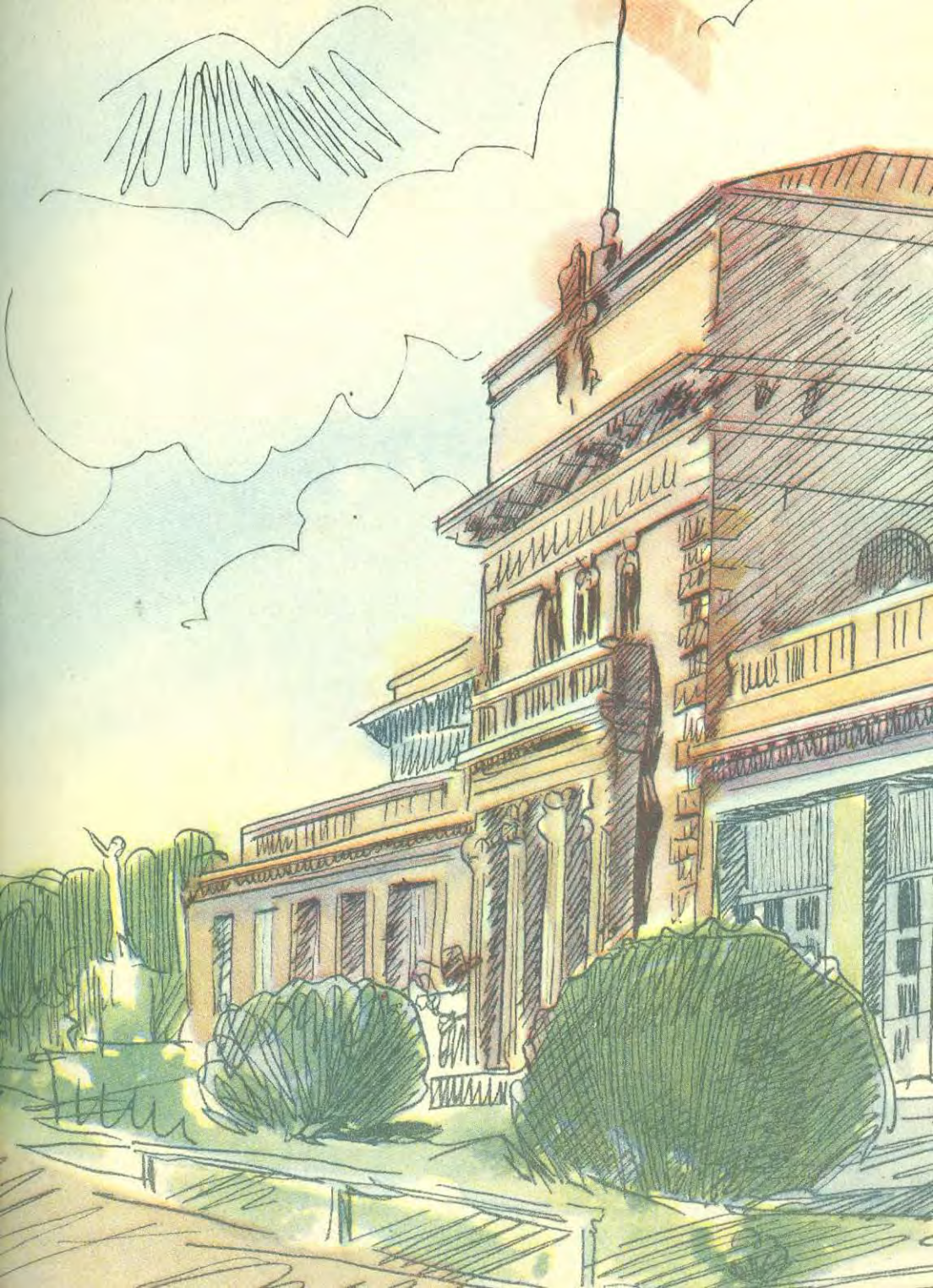
2. 10. 79

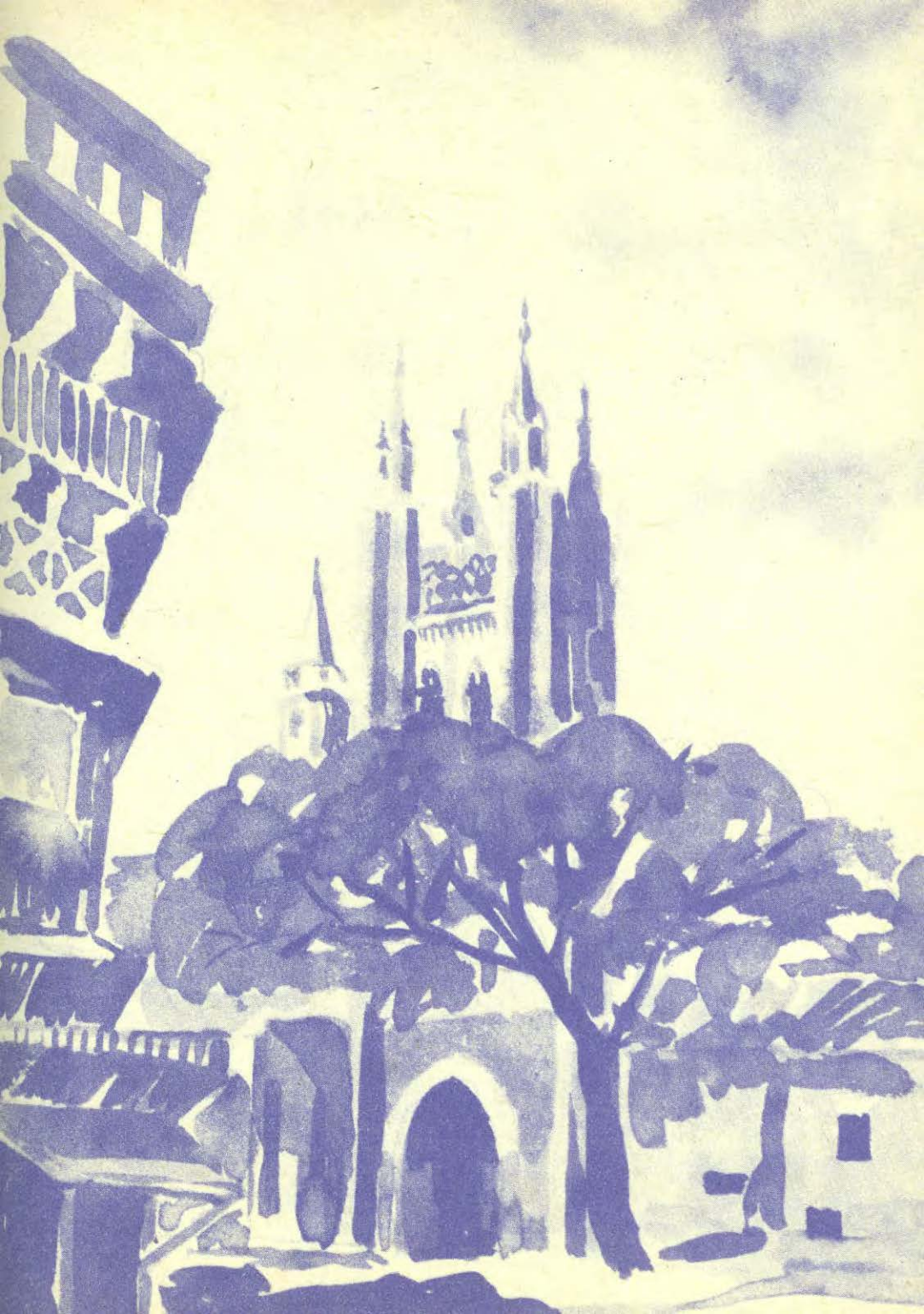

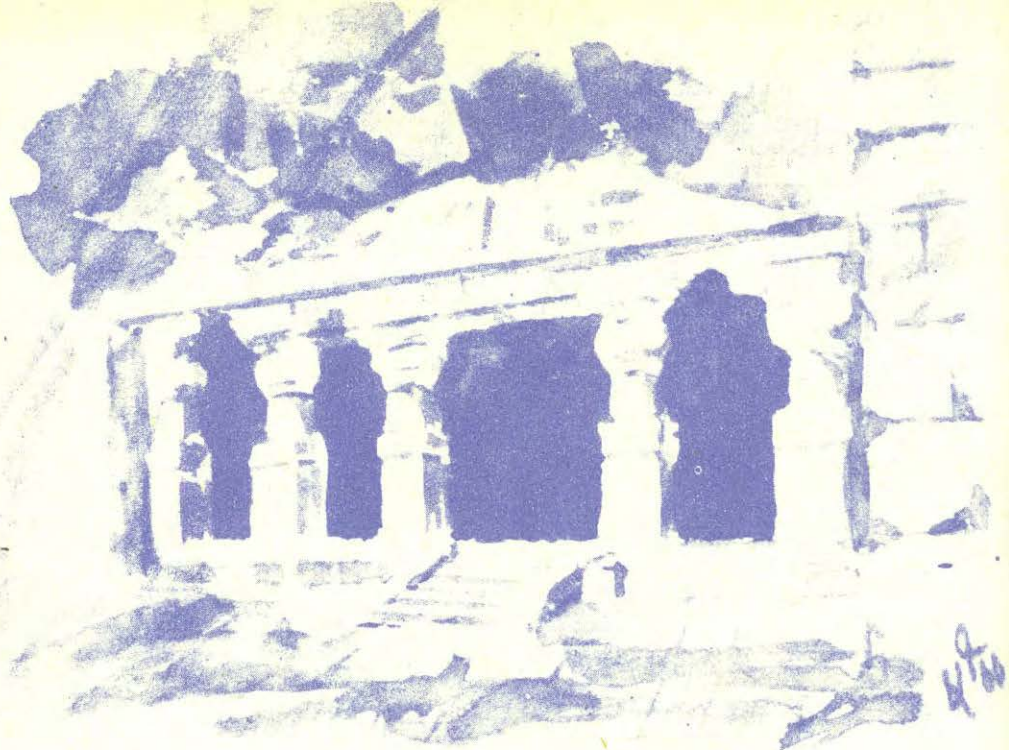

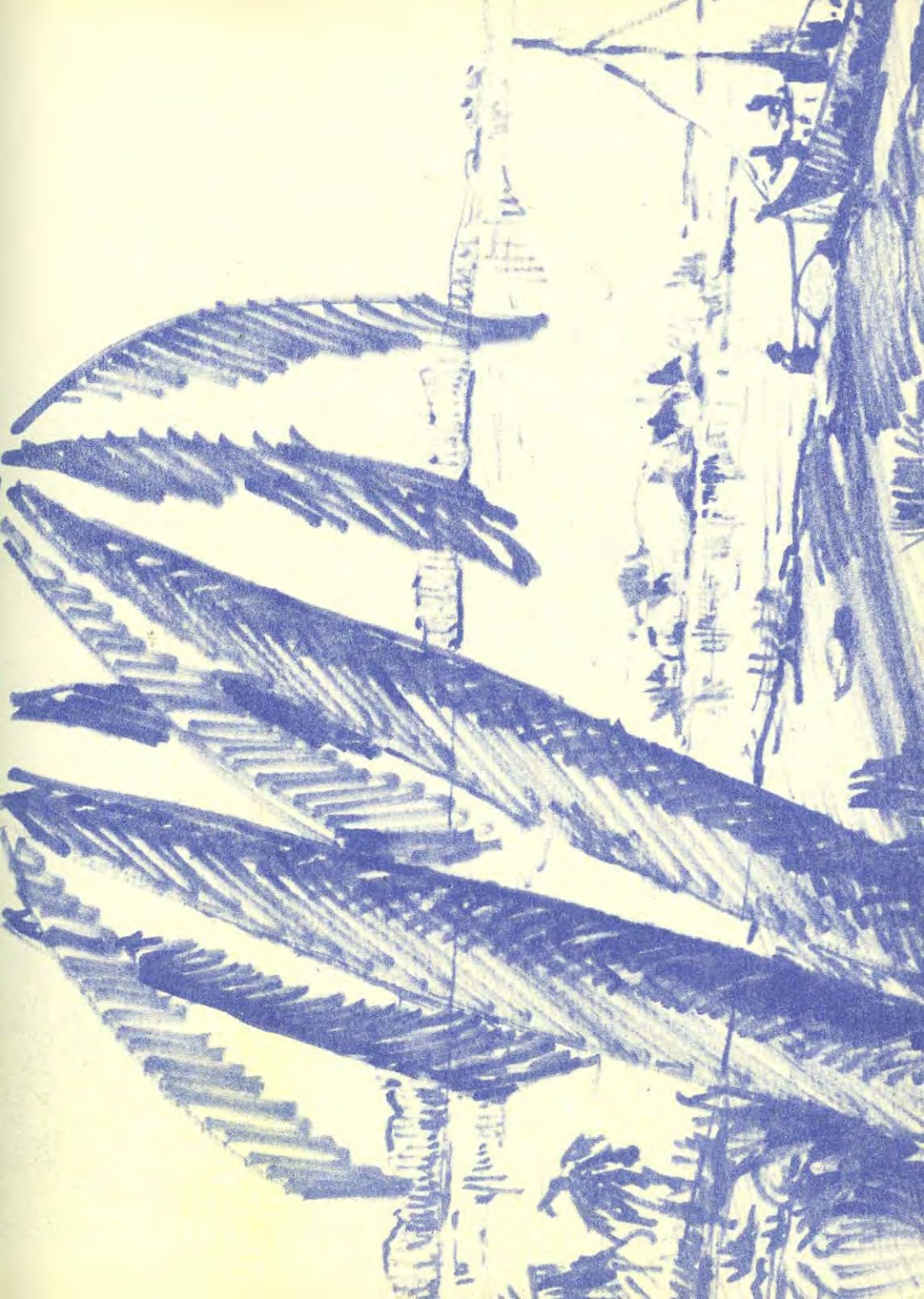

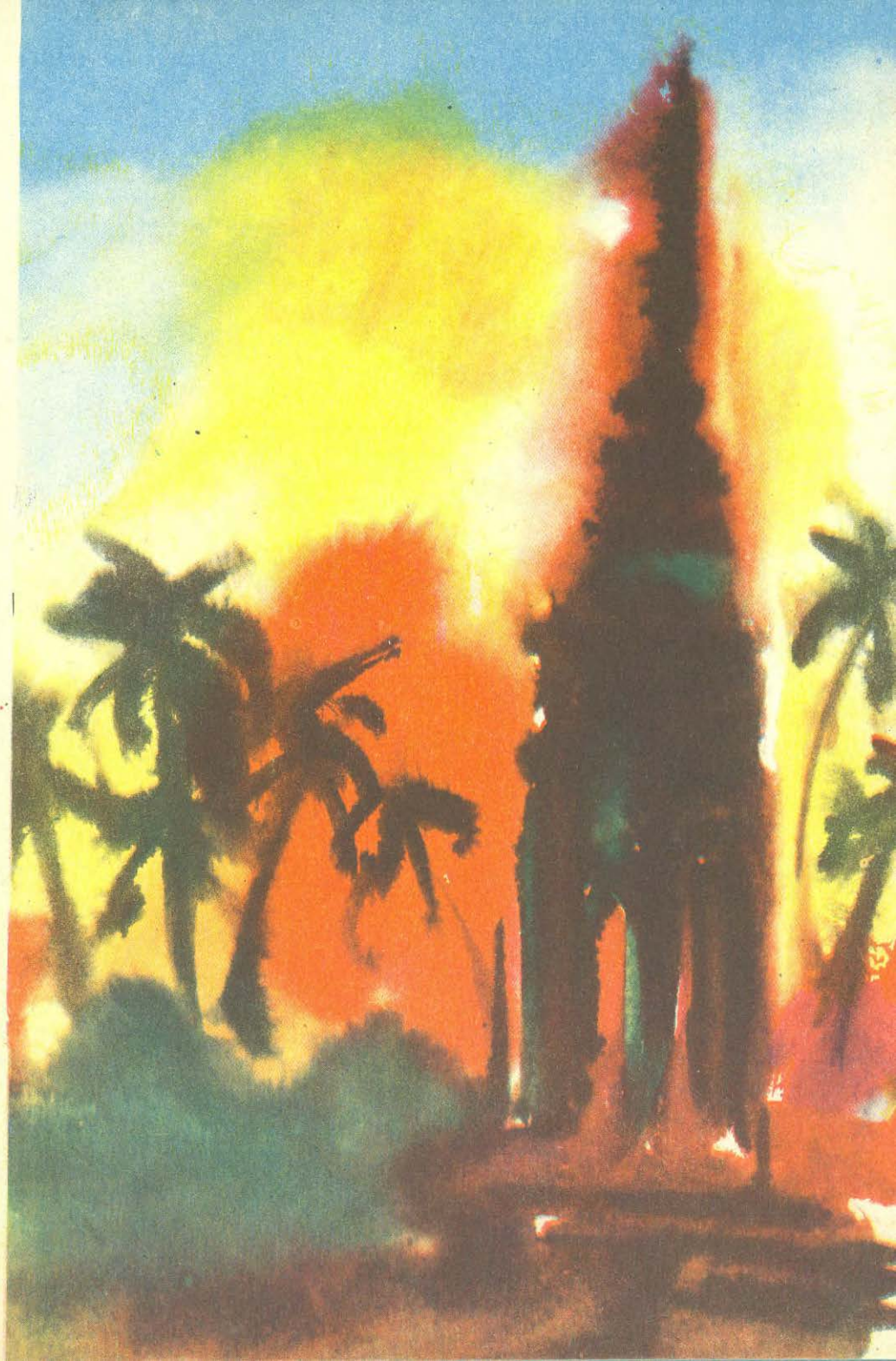

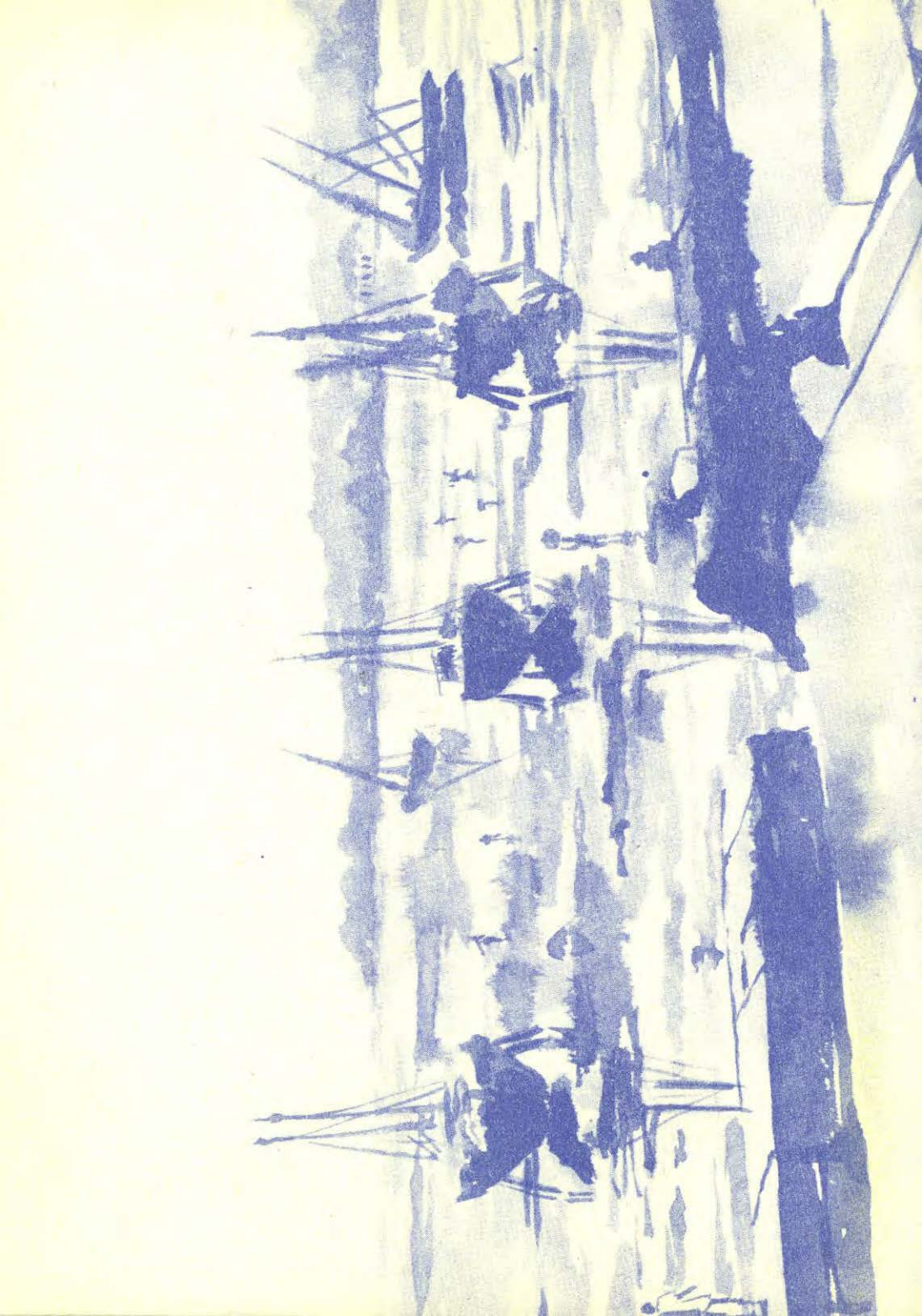

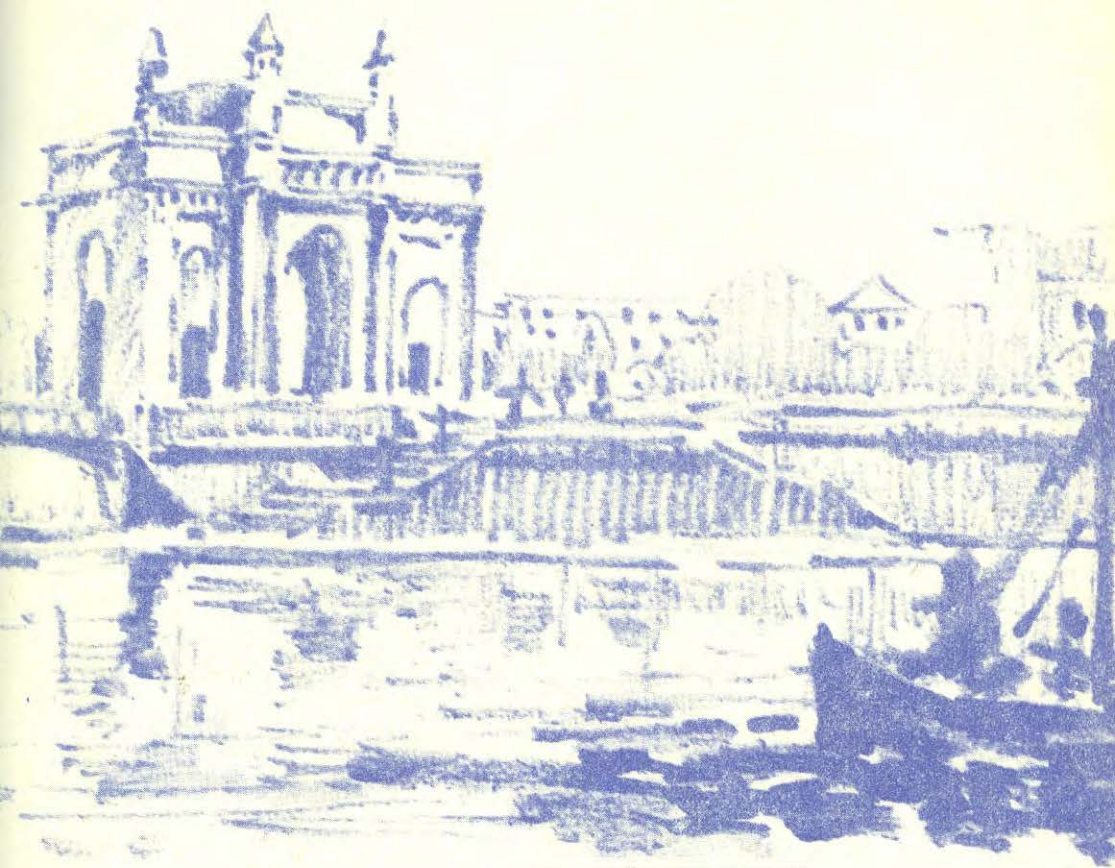

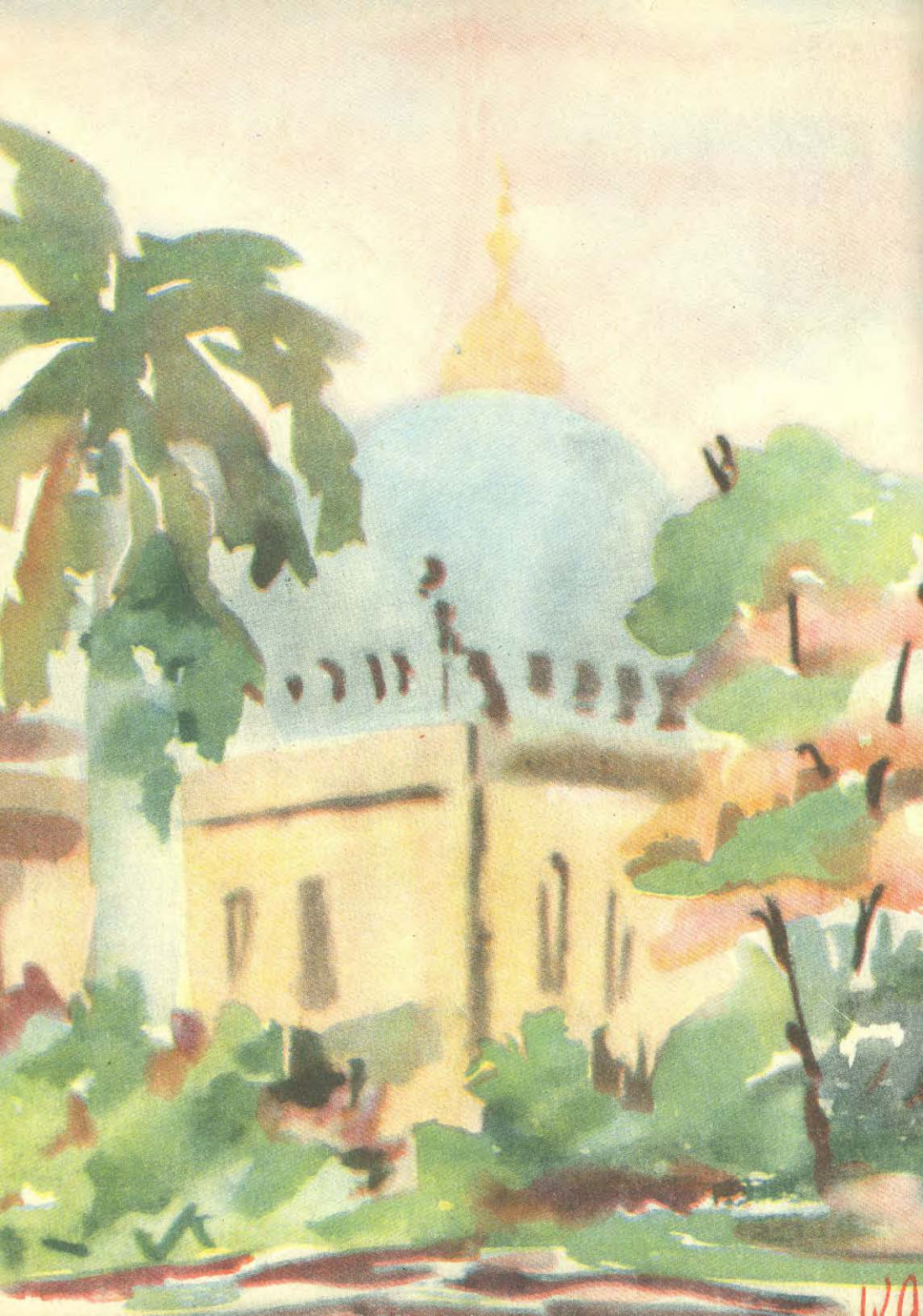

风下爪哇夜归

ԺԱՆՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆ

ՍԿՍՎԵՑ

Ստացվեց այնպես, որ մեր ժանոթությունը Ինդոնեզիայի հետ սկսվեց պատմությունից. իսկ դա չափազանց հարուստ է:

Այդ երկիրը դարերի պատմություն ունի: Եվ պատահական չէ, որ գիտնականները Ճավան հնադարյան ցեղերից մեկի հայրենիքն են համարում: Բազմաթիվ փաստաթղթեր պատմում են, որ ավելի քան երկու հազար տարի առաջ, ինդոնեզական կղզիներում բնակվող ժողովուրդները տնտեսական և կուլտուրական կյանքի շատ բարձր մակարդակի էին հասել: Նրանք զբաղվում էին մետաղա-

մշակմամբ, կառուցում էին այն ժամանակի համար ոռոգման բարդ սիստեմներ, կատարում էին համարձակ ծովային ճանապարհորդություններ, իրենց փոքրիկ նավակներով հասնում հեռավոր երկրներ:

Մեր թվականության սկզբներին արշիպելագ են թափանցում հնդկիները, բերելով մի նոր կրոն՝ հնդուիզմը:

Ավելի ուշ առևտրականների հետ գալիս են հնդկական բուդդայականները: Բուդդայական մշակույթը և կրոնը նույնպես մեծ ազդեցություն ունեցան

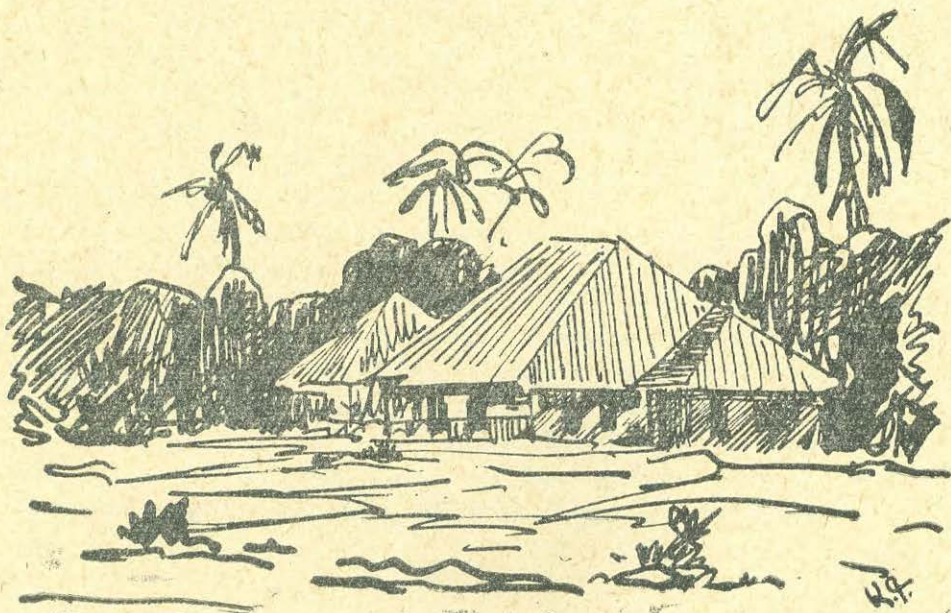
կղզիների բնակչության վրա: Պարսկաստանից և Հնդկաստանի արևմտյան ափերից Ինդոնեզիա է գալիս իսլամը:

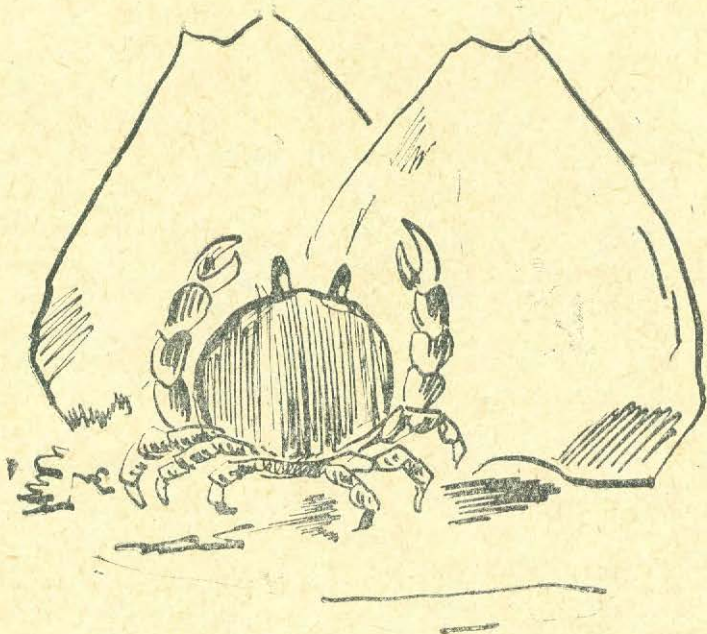
Եվրոպացիներն Ինդոնեզիայում հայտնվեցին XVI դարի վերջերին: Դրանք պորտուգալացիներ էին: Դարի վերջում արևմտյան Ճավա եկան նաև հոլանդացիները: Ճարպկորեն օգտագործելով ֆեոդալական երկպառակությունները, հոլանդացիներն իրենց ձեռքը վերցրին իշխանությունը: 1619 թվականին նրանք զավթեցին նաև Զակարտան, հիմնադրելով այստեղ Բատավիա ամրոցը:

Սակայն հոլանդացիները հանդիպեցին բնակչության կատաղի դիմադրությանը:

Մեր դարի սկզբներից ինդոնեզացիների ազատագրական պայքարն ավելի կազմակերպված ձև ընդունեց, ստեղծվեցին առաջին քաղաքական կազմակերպությունները:

Եվ 1945 թվականի օգոստոսին Ինդոնեզիան անկախ հանրապետություն դարձավ: Այդ օրվանից մինչև 1950 թվականը երիտասարդ հանրապետության ծանր տարիներն էին: Բայց ազատասեր ժողովուրդը դիմացավ և՛ տնտեսական պաշարմանը, և՛ զինված ինտերվենցիային: Ու վերջնականապես կանգնեց ինքնուրույն զարգացման ճանապարհին:

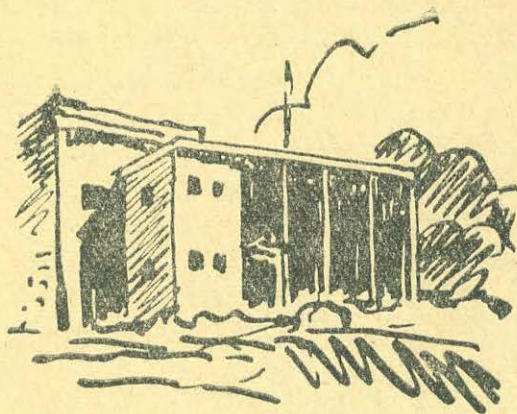

«Երեք հազար կղզիների երկիր»։ շատ անգամ այսպես են անվանում ինդոնեզիան, որը գտնվում է Մալայան արշիպելագի վրա։

Հասարակածի երկու կողմում տարածված հանրապետության մայրաքաղաք Ջակարտան մեզ ողջունեց ջինջ երկնքով ու վառ արևով։

Նախահանգստից մինչև Ջակարտա քսան կիլոմետր է։ Ամբողջ ճանապարհը թաղված է փարթամ բուսականության մեջ։ Խճուղու երկայնքով շարված են ցածրիկ տնակները։ Երբեմն ճանապարհի կանաչ պատնեշի արանքներից կապտին են տալիս լճակների հայելիները։ Հետաքրքրվում ենք, թե ինչպես են առաջացել դրանք։ Պարզվում է, որ արհեստական են։ Մարդիկ դրանց մեջ աճեցնում են ձկների տարբեր տեսակներ, խեցգետիններ ու գորտեր, սրանք ինդոնեզիայում համեղ ուտելիք են համարվում։

Մեր զրուցասեր ուղեցույցը՝ միսս Աննին հետաքրքիր մանրամասնություններ պատմեց այսպես կոչված գող-խեցգետնի մասին։ Սրանք կոկոսի ընկույզ շատ են սիրում և մի ժամանակ բնակչությանը մեծ վնասներ էին հասց-

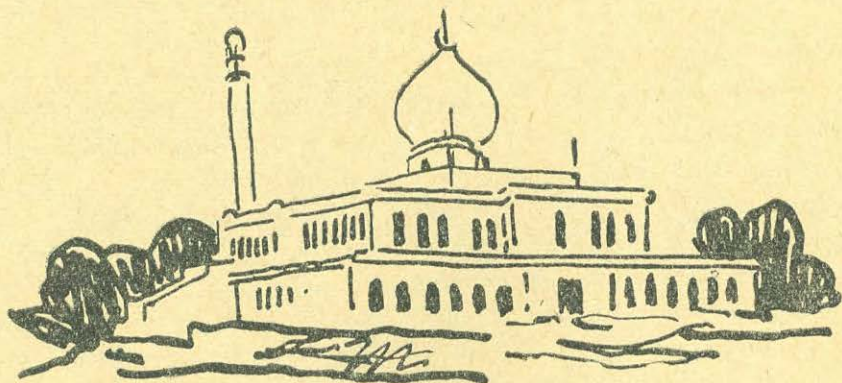

նում: Գիշերը ափ էին դուրս
գալիս, բարձրանում կոկոսի
արմավենիների վրա, կրծոտում
ճյուղերն ու ընկույզները թա-
փում գետին: Ապա իջնում էին
ու նախանձելի ախորժակով կուլ
տալիս պարունակութունը:
Սակայն բնակչութունն այդ
վնասատուների դեմ պայքարե-
լու մի շատ հասարակ ու սրա-
միտ միջոց գտավ: Երկու կամ
երեք մետր բարձրության վրա՝
ծառի բնին ամրացնում են

մի օղակ: Իջնելիս խեցգետինները դիպչում են օղակին, և կարծելով, թե արդեն
հասել են գետին, թուլացնում են իրենց աքցաններն ու վար ընկնում, ջարդվում:

Առավոտյան մեր ավտոբուսները մտնում են Կոտուզել՝ Ջակարտայի
հնագույն շրջաններից մեկը:

Բազմահարկ տներն ալյուտեղ, ինչպես և ամբողջ Ինդոնեզիայում, շատ
քիչ են: Դա բացատրվում է շատ հեշտ: Զէ՞ որ երկրում մոտ չորս հարյուր հա-
բուիս կա, որոնցից ութսունը՝ գործող են: Դրանց մեծ մասը ճավայում է:
Հաճախակի երկրաշարժներն ու արևադարձային կլիման ստիպել են, որ քաղաքի

կենտրոնական մասի շենքերը մարդիկ իրարից հեռու շինեն: Զգալի տարածութ-
յուններ հատկացված են ծաղկանոցներին: Քաղաքի փողոցներում շատ տեսակի
ծառեր են աճում: Ջակարտային առանձին գունազեղություն են տալիս ծաղիկ-
ները՝ մուգ կարմիր, ալ, սպիտակ, ծաղիկներ ամեն տեսակի, գույնի ու
երանգի:

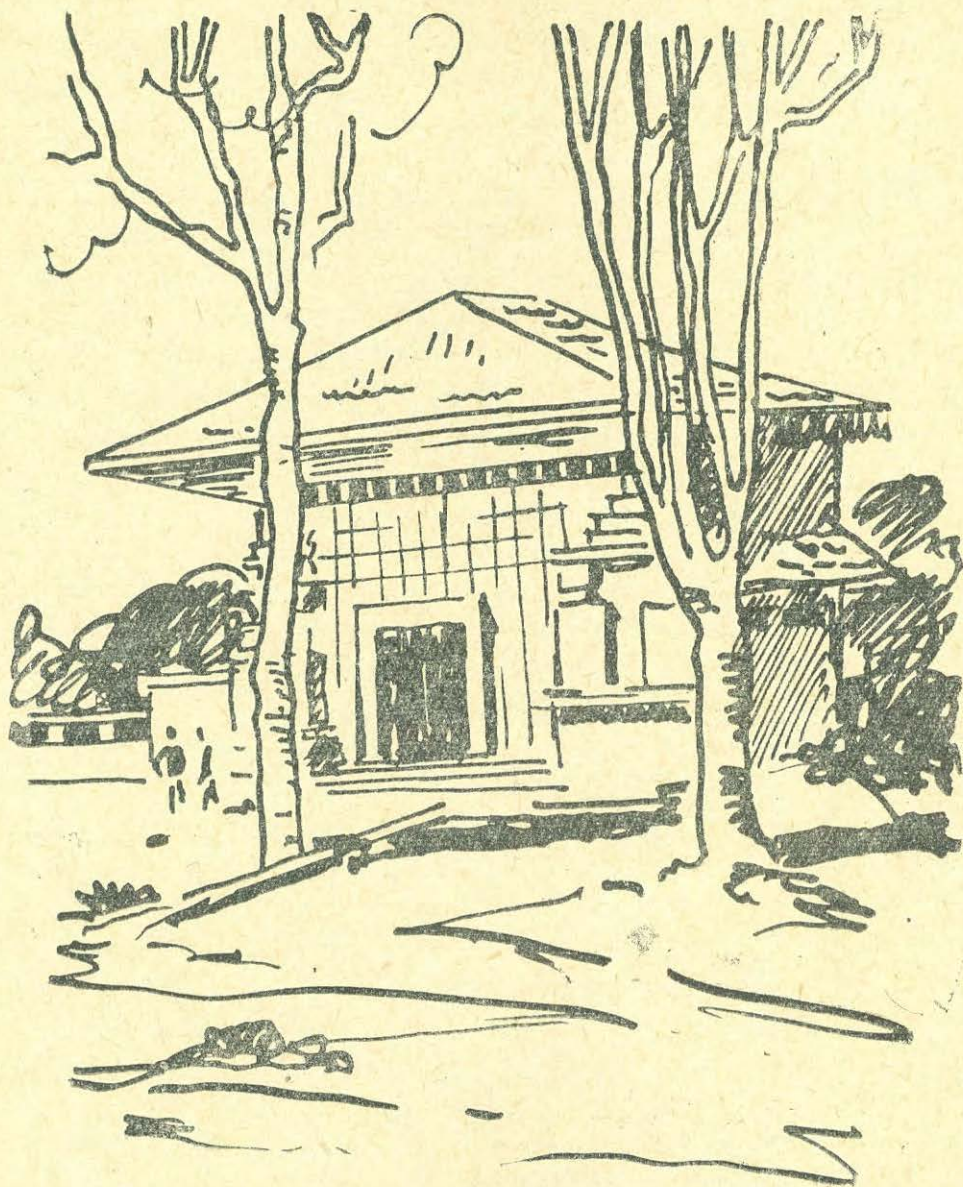
Մայրաքաղաքում դեռևս պահպանվել են շատ ջրանցքներ և առուներ,
որոնք կտրում են փողոցները թե՛ լայնությունամբ, և թե՛ երկարությունամբ: Օտար-
ների տիրապետությունը չէր կարող չանդրադառնալ երկրի և առանձնապես
մայրաքաղաքի վրա:

Ջրանցքների ափերին, իրար խիտ կաթած շարվել են խղճուկ հյուղերն
ու խրճիթները: Նրանցից ոչ հեռու վեր են խոյացել սպիտակ տները, սրածայր
կտուրներով, որոնք հիշեցնում են միջնադարյան Նիդեռլանդների ճարտարա-
պետությունը:

Զի կարելի չնկատել այն մեծ փոփոխությունները, որ կրել է Ջակար-
տան վերջին տարիների ընթացքում: Հին, խարխուլ տնակները տեղի են տա-
լիս նոր ու գեղեցիկ շենքերին:

1945 թվականին, երբ Ինդոնեզիան հանրապետություն դարձավ, մայրա-
քաղաքից յոթ կիլոմետր հեռու սկսվեց Կեբայորան-Բարու արբանյակ-քա-
ղաքի կառուցումը: Այժմ սա դարձել է ամենագեղեցիկ շրջաններից մեկը: Նը-
պաստավոր տեղադրություն բարձունքի վրա, գեղեցիկ պլանավորված թա-
ղամասեր, հարմարավետ կոտեջներ, որոնք ներդաշնակում են բնտոնից ու
ապակուց կառուցված բազմահարկ շենքերի հետ, և վերջապես առատ բու-
սականություն. ահա այն բոլորը, ինչ բնորոշ է քաղաքի այդ նոր շրջանի
համար:

Ջակարտայի աչքի բնկնող առանձնահատկություններից մեկն էլ բազ-
մաթիվ տաքսի հեծանիվներն են, այսպես կոչված «բատչակները»: Բոլոր
կենտրոնական փողոցները ուղղակի հեղեղված են այդ եռանիվներով: Ջակար-
տայի բատչակները, համեմատած ուրիշ քաղաքների հետ, կաշվե փափուկ
նստատեղեր ունեն: Բատչակի ուղևորը նստում է սալակում, իսկ վարորդը՝ հե-
տևի մասում: Բատչակներից բացի, փողոցները լի են ավտոմեքենաներով:
Հանդիպում են նաև ձիասայլակներ...

ԱՐԵՎԱԳԱՐԱՐՁԱՅԻՆ ԺՈՂՈՐ

Ինդոնեզիայում մենք առաջին անգամ զգացինք, թե ինչ է նշանակում արևադարձային շոգ: Ճիշտ է, առավոտն ու երեկոն բավականին զով էին լինում, բայց կեսօրին արևն այնպես էր կիզում, որ զբոսաշրջիկներին անգամ դեպի ստվեր էր քշում: Այդպես ենք ասում, որովհետև մենք ջանում էինք ոչ մի վայրկյան իզուր չկորցնել: Շոգը ճապարկում ոչ թե ջերմաստիճանի բարձրությունից է, այլ օդի խոնավությունից: Ամենաբարձր ջերմաստիճանը, որ արձանագրվել է Ջակարտայում վերջին ութսուն տարվա բնթացքում, եղել է Յելախուսով 35,5⁰: Դա, թերևս Հայաստանի համար էլ այնքան շոգ չէ: Բայց օդի շատ բարձր (80—90⁰/0) խոնավությունը միանում է դրան և ստեղծում այն պայմանները, որոնց այդպես դժվար են դիմանում «նորեկները»: Երկիրը շրջապատող ծովերի և օվկիանոսների ջրերի ջերմաստիճանը սովորաբար ավելի բարձր է լինում, քան օդինը: Այդ բանը առաջացնում է ինտենսիվ գոլորշիացում և, իհարկե, առատ մթնոլորտային տեղումներ: Մի կողմից էլ քամիներն են ավելացնում կղզու խոնավությունը: Եվ ճապարկում գրեթե ամեն օր անձրև է գալիս: Սովորաբար դրանք ամպրոպային հեղեղներ են, որոնք տևում են մոտ մեկ ժամ: Հետաքրքիրն այն է, որ տեղումները լինում են ամեն օր ճիշտ նույն ժամին:

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱՐՎԱՍՏԸ

Ինդոնեզիան բազում դարեր գաղութային ճնշման տակ է եղել, բայց ժողովուրդը պահպանել է ազգային մշակույթը: Այնտեղ հատկապես սիրված են պարերը: Ջակարտայում մեզ համար կատարեցին ճավա, Բալի, Սումատրա կղզիների մի քանի պարերը: Մենք համոզվեցինք, որ պարն այստեղ բարձր զարգացում է ստացել: Պարերին նվագակցում է ժողովրդական նվագախումբը՝ գամելանը, որը կազմված է հարվածային գործիքներից՝ թմբուկներից, ցիմբալից, գոնգից և այլն: Ինդոնեզական պարերը շատ բազմազան են: Նրանցից

մի քանիսը մարտական պարեր են և արտահայտում են ժողովրդի պայքարը թշնամիների դեմ, մյուսները՝ կրոնական ծեսեր ու սովորություններ են պատկերում: Շատ հայտնի են ինդոնեզական էպոսի թեմաներով ստեղծված պարերը:

Մեզ հատկապես հետաքրքրեց Բալի կղզու պարարվեստը:

Բալին Ճավայից բաժանված է նեղուցով, որի ամենանեղ տեղը մեկ կիլոմետր է: Սակայն այնտեղ իսլամը տարածում չգտավ՝ և կղզու բնակչությունը

մինչև օրս էլ պահպանում է հնդուիզմի մի շարք առանձնահատուկ գծերը: Բալիցիների պարերը լայն տարածում են գտել ամբողջ ինդոնեզական կղզիներում: Ահա «Սուլարբա և Նիլուտամա աստվածուհիների պարը»: Դա պար-կախարհանք է, որը մարդու մարմնից իբր թե դուրս է քշում շար ոգիները: Պարը կատարում են մանկահասակ աղջիկները և այն էլ տղամարդկանց մեջքներին:

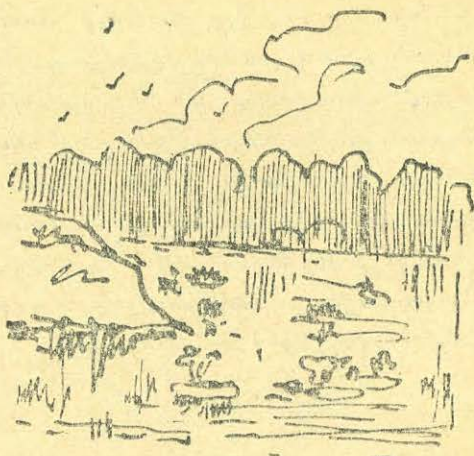
Ես շատ եմ կարգացել ինդոնեզիայի հմուտ վարպետների մասին, բայց այն, ինչ տեսա մայրաքաղաքում, իմ սպասածից վեր էր: Խանութներում կարելի է ձեռք բերել արտակարգ վարպետությամբ պատրաստված արձանիկներ, մարդկանց, կենդանիների և թռչունների գեղեցիկ փայտե ֆիգուրներ: Մեծ համբավ ունեն Բալի կղզում «տավո» թանկարժեք փայտից պատրաստված արձանիկները: Նրանք այնքան նուրբ են և այնպիսի անկրկնելի հմայք ունեն, որ գծվար է նկարագրել: Այդ վաշելչակազմ, երկարածիգ ֆիգուրներն ասես վարդագույն և շագանակագույն լույս են արձակում:

ԱՐԵՎԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱԿԻՏԱՐԱՆԸ

Մայիսի հինգին մեկնեցինք Բաքու: Այստեղ է գտնվում Ասիայի ամենահարուստ աշգիններից մեկը:

Ավտոբուսները թեքվում են դեպի Անջո տանող խճուղին: Այստեղ մեքենաները արագացնում են իրենց ընթացքը: Խճուղու մի կողմում ձգվում է երկաթուղին, իսկ մյուս կողմում գալարվում է Ջրվիժունգ փոքրիկ դետալի արծաթագույն ժապավենը: Տեղ-տեղ ձգված են ձկնորսական ցանցերը, մերթ ընդ մերթ երևում են այսպես կոչված «փղաշին» արմավենիների մոխրա-սպիտակավուն բները: Տեղ-տեղ կարմրին են տալիս կանաչ դաշտով մեկ ցրված տնակների կղմինդրածածկ կառույնները:

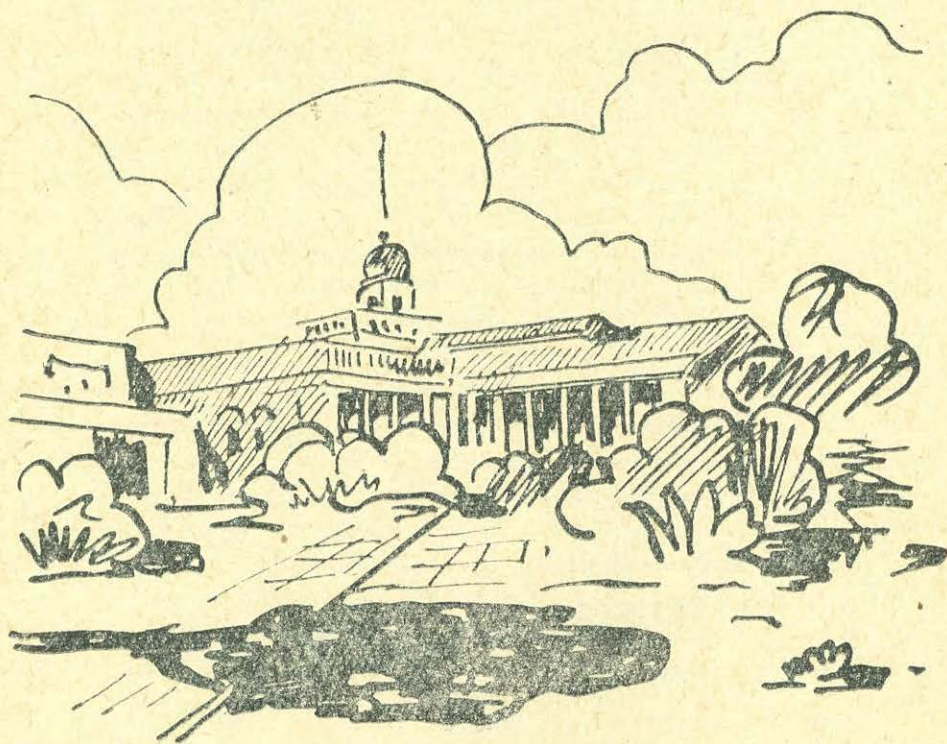
Ահա մի ուրիշ ճանապարհ, որի երկու կողմում մեծ-մեծ խանութներ կան: Անցնում ենք նավազնացուծյան դպրոցի, համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի, կինոստուդիայի շենքերի մոտով: Կառուցապատման բնույթը հետզհետե փոխվում է: Փոխվում է նաև բուսականությունը: Ավելի հաճախ են հանդիպում կաուչուկի ու թեյի տնկատաններ, կոկոսյան արմավենիների պուրակներ. դրան հաջորդում են բրնձի ջրալից արտերը:

Մի ժամից հետո մտնում ենք Բաքու: Սա ծովի մակերևույթից 265 մետր բարձր է: Նրա թիկունքում բարձրացել է լեռնաշղթան: Քաղաքից հարավ վեր են խոշանում Սալակ ու Պանդրանգո գործող հրաբուխների գագաթները: Նրանցից հեռու չէ նաև Գրեդե հրաբուխը: Բաքուրը ինդոնեզիայի հնագույն քաղաքներից և գիտական օջախներից մեկն է:

Այստեղ են գտնվում՝ գյուղատնտեսական խոշորագույն փորձակայանը, Կպուլչուկի ինստիտուտը, քիմիական խոշոր լաբորատորիան, անասնաբուժական և գյուղատնտեսական բարձրագույն քոլեջները... Ահա և հուշակվոր բուսաբանական այգին: Սա իր մեծությամբ ու հարուստ հավաքածուներով զարմացնում է ոչ միայն այցելուներին, այլև մասնագետներին: Սա բույսերի ամենախոշոր հավաքածուն է Հարավ-Արևելյան Ասիայում:

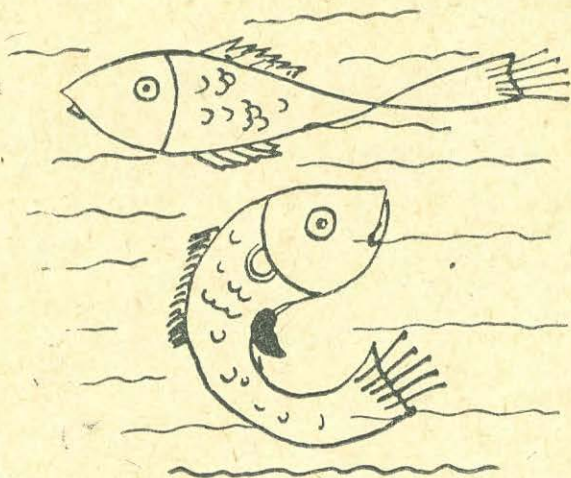
Տասը հազար տեսակի ծառ է աճում այստեղ, 500 հազար տեսակի բույսեր է պահպանում այգու հերթարիումը: Այգու թանգարանում երեք միլիոնից ավելի միջատների, կաթնասունների ու սողունների նմուշներ կան:

Գլխավոր մուտքից մի փոքր հեռու գտնվում է պրեզիդենտի պալատը, որը կառուցված է դեռ 1856 թվականին: Այս պալատում 1954 թվականին տեղի ունեցավ Հարավ-արևելյան Ասիայի երկրների հինգ պրեմիեր-մինիստրների հանդիպումը: Պալատի ճարտարապետությունը ներդաշնակ է շրջապատին: Իսկական հեքիաթային գեղեցկություն: Ոչ մի նկարագրություն չի կարող վերարտադրել այդ հրապուրիչ տեսարանը, ոչ մի լուսանկարչական ապարատ չի տպավորի մեր տեսածը: Կարո՞ղ է արդյոք, հասարակ լուսանկարը հաղորդել արևադարձային բուսականության այն անկրկնելի շունչն ու շքեղությունը, որ մենք զգացինք Բաքորում...

Ա Ջ Ա Տ

Ժ Ա Մ Ի Ն

Մի քանի օր առաջ մենք հիանում էինք Ճավայան ծովով. օրվա ընթացքում սա երանգավորվում է անկրկնելի գույներով: Բայց ծովի ամբողջ հմայքը մենք զգացինք միայն այն ժամանակ, երբ ափ իջանք:

Մի անգամ, ազատ ժամին ես մոտեցա առափնյա ծանծաղուտներից մեկին և հմայված կանգ առա: Կապույտ ու թափանցիկ ջրում սպիտակ ու բաց վարդագույն մարջանները տարածել էին նուրբ ծիւրերն ու կարծես կանչում էին մեզ: Տեղ-տեղ նրանք սուտակների պես հուրհրատում էին. թվում էր, թե՞ բնությունը այստեղ է հավաքել իր ամենաթանձր ու վառ գույները: Գեղեցիկ մարջանների մոտ խայտում էին ձկնիկների երամները: Նրանցից մի քանիսը նույնքան թափանցիկ էին, որքան և ջուրը: Երբեմն նրանց էր մոտենում այդ կախարդական թափափուրթյան «պատկառելի» ներկայացուցիչներից մեկը, ապա ծանրորեն լողալով հեռանում: Արևի շուայլ ճառագայթները թափանցում էին ջրի խորքերը. կարծես թե ցանկանում էին ավելի լավ ցույց տալ հեքիաթային գեղեցիկությունը:

«Միխայիլ Կալինին» ջերմանալը մեկնում է Ջակարտայից երեկոյան: Ափին հավաքված մարդիկ ու նավահանգստում կանգնած նավերի ժողովուրդը դռնում են. «Բարեկամություն, խաղաղություն»: Մենք պատասխանում ենք նույն կանչով: Ու դեռ երկար ժամանակ նավահանգստում երևում էին մեզ ճանապարհող ինդոնեզացիները, որոնք ձեռքով էին անում, հրաժեշտ տալիս:

მეზღო

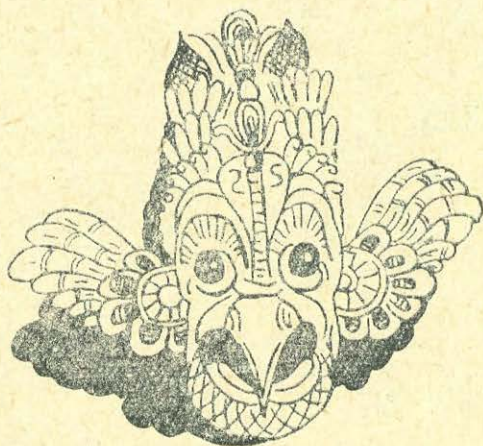

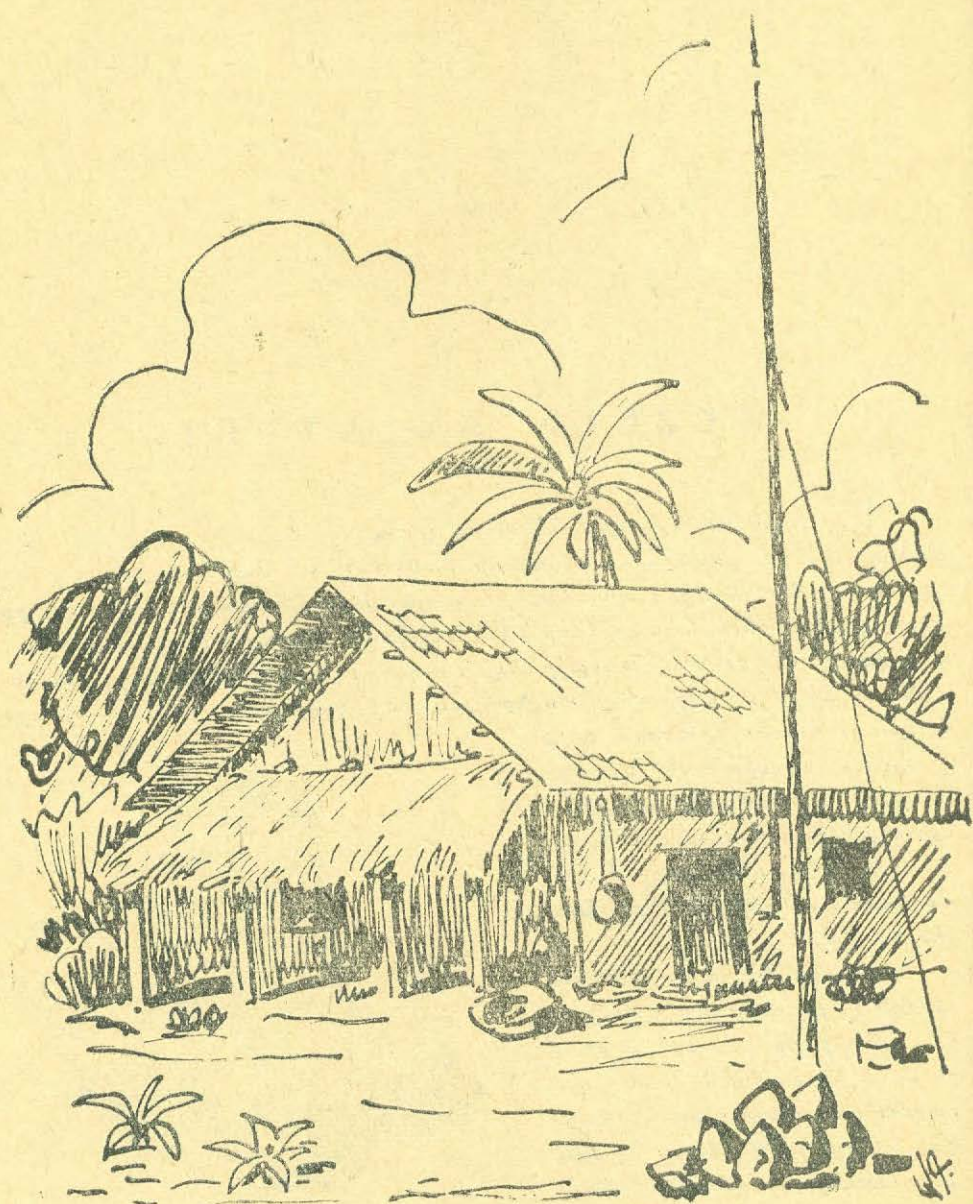
Հ Ա Ճ Ե Լ Ի Ա Ն Ա Կ Ն Կ Ա Ն Լ

Մեր ջերմանալն արդեն ընթանում էր Յեյլոնի հարավ-արևմտյան ափերի մոտով: Առաջին ռուպեններին դժվար էր հավատալ, թե մեր աչքի առաջ է այն կղզին, որը հիացմունք է պատճառել տասնյակ և հարյուրավոր ճանապարհորդների, գիտնականների ու գրողների: Ա. Պ. Չեխովը Յեյլոնը «Դրախտի անկյուն» է անվանել, «Հավերժական հրաշք-կղզի», — գրել է հայտնի գերմանացի բնագետ Էրնեստ Հեկկելը: «Աշխարհի ամենահիասքանչ կղզիներից մեկը», — հիացել է Մարկո Պոլոն: Գրքերում դուք կկարդաք «Օվկիանոսի մարգարիտ», «Եղեմական աշխարհ», «Հավերժական ամառվա երկիր»...

Եվ ահա, մեր առաջ է նա՝ Հնդկական օվկիանոսի հեքիաթային երկիրը...

Յեյլոնի մայրաքաղաքը Կոլոմբոն է, խիստ յուրահատուկ ու հետաքրքիր մի քաղաք: Աչքի է ընկնում եվրոպական մասը, որը սահմանազատված է բուն քաղաքից և կոչվում է ամրոց: Եվ եթե հարուստների բազմահարկ տներն

ու գեղեցիկ վիլլաները ներդաշնակում են կենտրոնի առատ բուսականութեան հետ, ապա բնիկների խրճիթները տեղավորված են կեղտոտ ծայրամասերում: Եվ պատահական չէ, որ շատերը Յեյլոնը կոչում են «Մեծ հակադրությունների կղզի»: Բայց հակադրություններ կան ոչ միայն բնակչության կյանքում, այլև բնութեան մեջ: Չէ՞ որ Յեյլոնի շրջանները խիստ տարբերվում են միմյանցից, թե՛ բուսականությամբ ու կենդանական աշխարհով, և թե՛ տնտեսական զարգացման մակարդակով:

Մենք Կոլումբո եկանք այն օրերին, երբ սինգալները նշում էին իրենց ազգային ու կրոնական տոներ՝ Բուդդայի ծննդյան օրը: Քաղաքում նախատեսական եռուգեռ էր: Փողոցների խաչմերուկներում և հրապարակներում ամրացնում էին Բուդդայի պատկերները, տների ու խանութների ճակատները զարդարում էին թղթե լապտերներով, պատրաստվում էին հրավառության: Չքավորները հնարավորութուն չունեին զարդարելու իրենց խրճիթները, դրա համար էլ յուրաքանչյուրն իր տան մուտքի մոտ դնում էր կոկոսի յուղով լի փոքրիկ մի լապտեր:

Ամենուրեք մեծ աշխուժութուն էր զգացվում: Այդ էր պատճառը, որ զբոսանքից Կոլումբո վերադարձող մեր ավտոբուսը ստիպված մի քանի անգամ կանգ առավ: Պարզվեց, որ կղզում մի սովորութուն գոյություն ունի. տոնական օրերին բոլոր անցորդներին հյուրասիրում են զինիով ու մրգերով, նրանց համար ցուցադրում իրենց պարարվեստը: Մենք, իհարկե, բացառութուն չկազմեցինք: Կոլումբո հասնելու վրա էինք, երբ ավտոբուսի առաջը կտրեց ազգային տարազներով և գունազարդ վառ դիմակներով մի խումբ: Այդտեղ մենք դիտեցինք մի փոքրիկ ներկայացում: Հետաքրքիրն այն է, որ կանանց դերերը կատարում էին տղամարդիկ, և բավականին նրբորեն: Մեքենային մոտեցան մի քանի սինգալներ, որոնք արտահայտիչ շարժումներով մեզ հասկացնում էին, որ իջնենք ու իրենց հյուրերը լինենք: Մեզ չհաջողվեց օգտվել այդ սիրալիր հրավերից. շտապում էինք Կոլումբո:

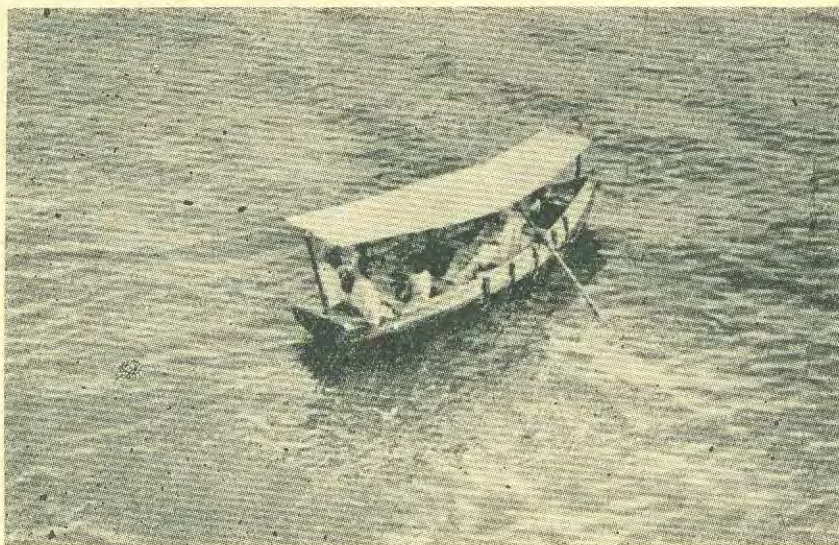
Մեր ուղեկցի բացատրությունները լսելուց հետո հյուրասեր ցեյլոնցիները շփոթվեցին: Ահագին մատուցարանները ձեռքներին մեքենա բարձրացան մի քանի պատանիներ: Մատուցարանները լիքն էին հյուսիս անանասներով ու բանաններով:

Կ Ո Լ Ո Մ Բ Ո

Մեր ծանոթությունը Կոլումբոյի հետ սկսվեց նավահանգստից: Այստեղ գիշեր-ցերեկ եռում է աշխատանքը: Բեռնվում ու բեռնաթափվում են նավերը, կատերները ափ են տեղափոխում մարդկանց, սահում են մրգերով բեռնված թեթև մակուկները: Կոլումբոյի նավահանգիստը աշխարհի լավագույն նավահանգիստներից մեկն է:

Արհեստական ծովածոցում բազմաթիվ նավեր էին կանգնած: Մեր ջերմանավը կանգ առավ այդտեղ: Քաղաքի հարավային մասում դեռ մնացել են պորտուգալացիների կառուցած ամրոցի ավերակները: Այժմ այստեղ վեր են խոյանում քաղաքի գլխավոր թաղամասերը, ուր և կենտրոնացած է գործնական կյանքը: Ամրոցին և այլ միջնադարյան շինություններին փոխարինել են բանկի, փոստի, հեռագրատան շենքերը, առաջնակարգ խանութները, ընկերությունների երկնաքեր շենքերը, բայց մինչև այժմ էլ այդ շրջանը կոչում են «ամրոց»:

Քաղաքի հրաշալիքներից մեկը փարոսի բարձր աշտարակի կուրանտներն են: Նավահանգիստը Կոլումբոյի սիրտն է: Փողոցներում աճում են շատ հետաքրքիր ծառեր, որոնք գիշերը փակում են տերևները՝ խոնավություն

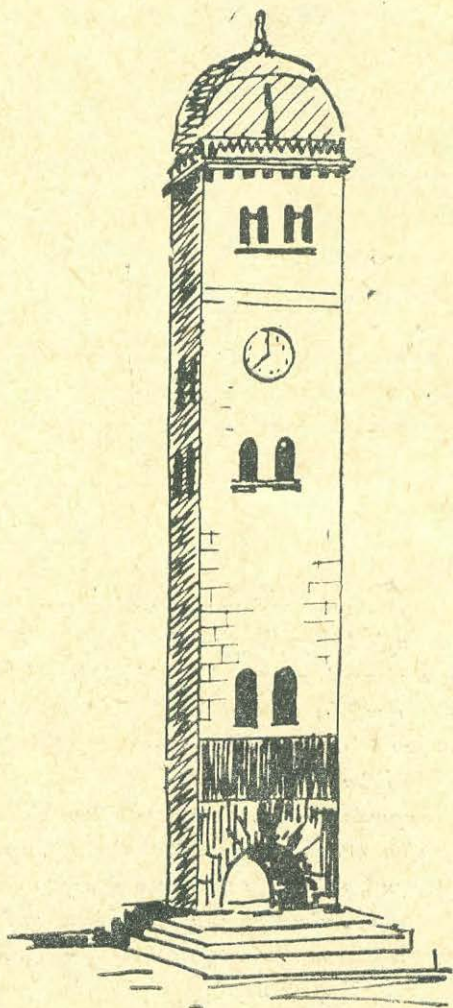
հավաքելու համար, իսկ վաղ առավոտյան բացում են ու թեթև անձրև մաղում անցորդների վրա:

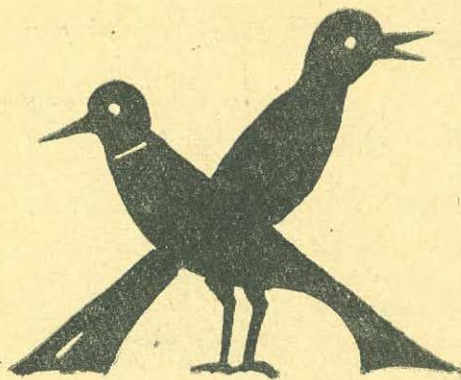
Յեչոնի մայրաքաղաքը ձգվում է ծովափի երկարությամբ: Սրա ուշագրավ փողոցներից մեկը՝ Գոլրոուզը, ավելի շուտ առափնյա պողոտա է:

Այստեղ կառուցված են ցածրիկ տներ, որոնք թաղված են փարթամ կանաչի մեջ: Այստեղ կան շքեղ ուեստորաններ, կինոթատրոններ, եկեղեցիներ: Շատ յուրահատուկ է Կոլումբոյի ծովափնյա պուրակը, հայտնի Գոլ-Ֆեյսը: Այստեղ է, որ իրիկունները դբոսնում են ցեչլոնցիները: Օվկիանոսից փչող հովը զովացնում է նրանց:

Մերոցից հյուսիս տարածված է քաղաքի բաղմամարդ առևտրական շրջանը՝ պետտախը: Փողոցների երկարությամբ ձգվում է փոքրիկ կրպակների ու խանութների մի ամբողջ շարք, արհեստանոցներ: Տեղ-տեղ ապրանքները դրված են հենց մայթերի վրա: Հենց այստեղ էլ կանայք ճաշ են եփում, լվացք անում, կերակրում երեխաներին: Պետտախի յուրաքանչյուր փողոցը արևելյան մի շուկա է իր խայտաբղետ ու բազմալեզու ամբոխով:

Մայրաքաղաքի գեղատեսիլ պարկում ինչպես արևադարձային, այնպես էլ այլ կլիմայական գոտիների հազվագյուտ կենդանիներ կան: Ուրախ թուփակները թառել են հենց մուտքի ծառերի վրա: Ափսոս, որ չենք հասկանում նրանց

«լեզուն», և միայն հիանում ենք վառ փետուրներով: Նկատելի է, որ թռչունների մեծ մասը կանաչ կամ վառ կապույտ երանգավորում ունի: Սա լավ է ներդաշնակում բնության հետ: Այդպիսիք են Յեյլոնի «շափշուղա» ձկնկուլները, բաղմաթիվ սիրամարգերը, վաշ-րի հավերը, կաքավները: Ուղեկցողն ասում է, որ այգու էքսպոնատները բերված են աշխարհի բոլոր կողմերից:

...Յեյլոնում ձախակողմյան շարժում է ընդունված, ու մենք ոչ մի կերպ չէինք կարողանում բնտելանալ դրան: Յեյլոնի վարորդները երևի զարմանում էին, թե ինչո՞ւ Սովետական Միությունից եկած հյուրերը փողոցն անցնելիս նայում են ճիշտ հակառակ ուղղությամբ: Կոլումբոյի փողոցները լիքն են թե ավտոմոբիլներով, և թե՛ օրկշաներով, բայց մենք մեզ թույլ չտվեցինք նստելու սալակը, որը պետք է ձգի ուժասպառ ծերունին կամ դեռահաս պատանին:

ՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՓՂԵՐԸ...

Շատ բաղմաղան ու հետաքրքիր է Յեյլոնի կենդանական աշխարհը: Կոլումբոյի կենդանաբանական այգին համարվում է հարուստներից մեկը: Ամենաաշխույժ տեղը, իհարկե, կապիկների վանդակների առջևն է: Մենք հասանք այն պահին, երբ շիմպանզեն իր նախաճաշը վերջացրել էր ու սեղանից հավաքում էր ափսեները և ուտելիքների մնացորդները:

Ահա և օձերի վանդակը, այստեղ սողունների հարուստ հավաքածու կա. ակնոցավոր օձեր, ճարպոտ պիտոններ... Նրանց կողքին, չրից իր սարսափելի գլուխն է հանել կոկորդիլոսը՝ գավիալան: Այդ կոկորդիլոսներից շատերի երկարութունը հաճախ հասնում է ութ մետրի: Յեյլոնում շատ կան նաև վառերանգ մողեսներ. հատկապես առանձնանում է այսպես կոչված արյունախումբ. սա ծոծրակին ատամնավոր կարմիր կատար ունի:

Նրեկոյան ժամը հինգին մեզ հրավիրում են նայելու հանրահռչակ «փղերի կրկեսը»: Յեյլոնի փղերը իրենց մեծությամբ դիջում են հնդկական փղերին: Նրանց հոտերն ապրում են կղզու հարավ-արևմտյան մասում: Սակայն վերջին ժամա-

նակներս դրանց քանակը խիստ կրճատվել է հվրոպացի որսորդների վայրագ որս անելու հետևանքով: Ընտելացրած փղերին ցեղունցիները օգտագործում են անտառահատման և շինարարական աշխատանքներում: Նրանք հանդես են գալիս նաև կրկեսներում:

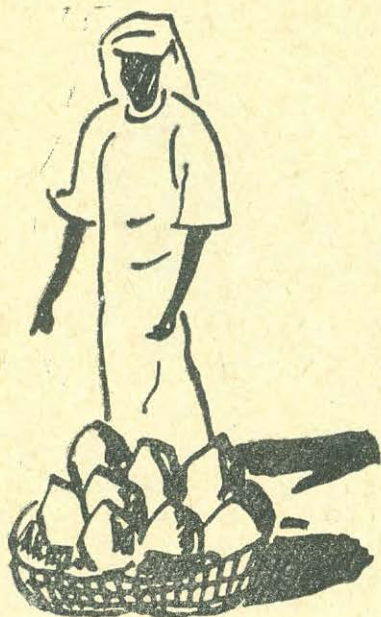
Տեղավորվեցինք ճմապատ ամֆիթատրոնի աստիճաններին և հաճույքով սկսեցինք դիտել ներկայացումը: Փղերը ասպարեզ են գալիս իրենց տերերի ուղեկցութեամբ: Ծանր-ծանր գլուխ տալով հանդիսականներին, նրանք անցնում են ծրագրի կատարմանը: Նախ պարում են թմբուկների նվագի ներքո. հետո կանգնում առջևի ոտքերի վրա, կնձիթով ողջունում ժողովրդին և անցնում գետնին մեկնված տիրոջ վրայով: Ներկայացման վերջում ամբոխի ուրախ բացականչությունների տակ փիղը տիրոջ գլուխը բերանն է առնում ու պտտեցնում նրան հարթակի շուրջը: Իսկ փղի ձաղը աշխուժորեն անցնում է հրապարակով: Նրա վզին մի տախտակ կա, որի վրա գրված է՝ «Ներկայացման վերջ»:

ՀՐԴԵՀ... ԲԵՐՍԵՒ ՄԵՋ

Անսովոր էին մեզ համար Հեռավոր Արևելքի ճաշերը: Հուշաներս կտրել էինք ճապոնական խոհանոցից: Այնտեղի ճաշացուցակներում հաճախ կարելի էր կարգալ՝ «ջահել, լավ կերակրված շնիկ»: Յեղունում էլ ճաշացուցակները մեծ դպուշութեամբ էինք բացում, փորձում «էկզոտիկ» ճաշերը:

Յեղունցիները, հիմնականում, սնվում են բրնձով, կոկոսի արմավենու բարիքներով ու ձկնեղենով: Առանց բրնձի դժվար է պատկերացնել կղզու բնակիչների նախաճաշը, ճաշն ու ընթրիքը: Բրինձը մատուցվում է խաշած

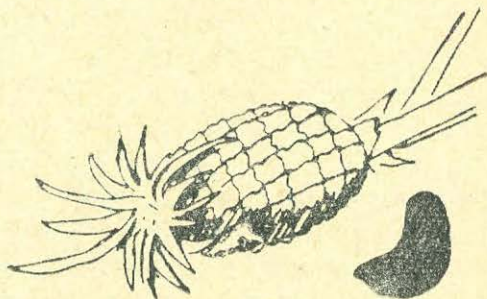
վիճակում՝ կծու սոռուով, որը կոչվում է բերրի և պատրաստվում է տեսակ-տեսակ համեմունքներից, բանջարեղեններից, կարմիր պղպեղից, կոկոսի կաթից և այլ մթերքներից: Քերրին այնքան կծու է, որ անգամ մենք, կծու ճաշերի սիրահարներս, ուտելիս տանջվում էինք: Բերաններիս մեջ իսկական «հրդեհ» էր սկսվում: Այդ կծուն դոնե մսի հետ լինել: Այնինչ Յեյլոնում միս շատ քիչ են օգտագործում:

Կղզում աճում են բաղմատեսակ բանջարեղեններ. պոմիդոր, սոխ, սխտոր, ծաղկակաղամբ և կաղամբ, ոլոռ, գետնախնձոր, դդում: Յեյլոնցիների գլխավոր կերակուրներից է նաև ձուկը, ինչպես և խեցգետինները, օմարները, տրեպանգները և ոստրեները:

Կղզին հարուստ է մրգերով՝ հյութեղ, հինգ-վեց կիլոգրամանոց անանասներով, երեսայի գլխի չափ նարինջներով, բանաններով: Այս մրգերը կարելի է տեսնել ամենուրեք:

Հարավային երկրների ամենատարածված մրգերից մեկը մանգոն է: Սա խոշոր, վառ նարնջագույն տանձի նման է: Սեխն այստեղ ուտում են լիմոնով, կամ աղով ու պղպեղով: Նուրբ ու հոտավետ պտուղ է մանգուտը: Սա այնքան էլ մեծ չէ, մուգ կարմիր է, իսկ միջուկը ձյան պես սպիտակ:

Կոլումբոյի փողոցները և հատկապես մայթերը տեղ-տեղ թրջված էին կարմիր պուտերով: Սկզբում մենք չէինք հասկանում, թե դա ինչ է: Հետո պարզվեց: Յեյլոնում շատ է տարածված բետել կոչված ծամոնը, որ մարդիկ ծամում են ու թքում: Այդ ծամոնը պատրաստվում է բերտելյան պղպեղի տերևներից, որոնց մեջ արևելյան արմավենու ընկուղ են լցնում ու լավ

խանձված կրափոշի: Այդ ծամոնի առաջացրած կարմիր թուրքը շատ գրգռիչ ազդեցութիւն է թողնում մարդու օրգանիզմի վրա:

Այդ գարմանալի թմրադեղը ծամում են Հարավային Ասիայի միլիոնավոր մարդիկ և հատկապես նրանք, ովքեր ծանր ֆիզիկական աշխատանք են կատարում:

ՉԿՆՈՐՍՆԵՐԻ ԱՎԱՆՈՒՄ

Երկրում ճանապարհորդելու հնարավորութիւն մենք չունենք. բայց մի քանի կարճատև ուղևորութիւններից հետո տեսանք, որ Կոլումբոյի շրջակայքը խիտ բնակեցված է:

Գյուղերն առանձնապես շատ են ծովափին: Դրանք արմավենիների պուրակների մեջ կորած ոչ այնքան մեծ ձկնորսական ավաններ են: Յեյլոն կղզին շրջապատող ծովերը հարուստ են ձկներով: Բնական է, որ ձկնորսութիւնը տնտեսութեան կարևոր ճյուղերից մեկն է: Օրվա բոլոր ժամերին ծովի վրա ձկնորսական նավեր կարելի է տեսնել:

Մենք գտնվում ենք ձկնորսական ավաններից մեկում: Ափի երկարութեամբ ձգված է լայն փողոցը: Կավածեփ խրճիթները կուշ են եկել հատ ու կենտ արմավենիների տակ: Ավանում ամայութիւն է. միայն մի քանի երեխա խաղում են փողոց մեջ:

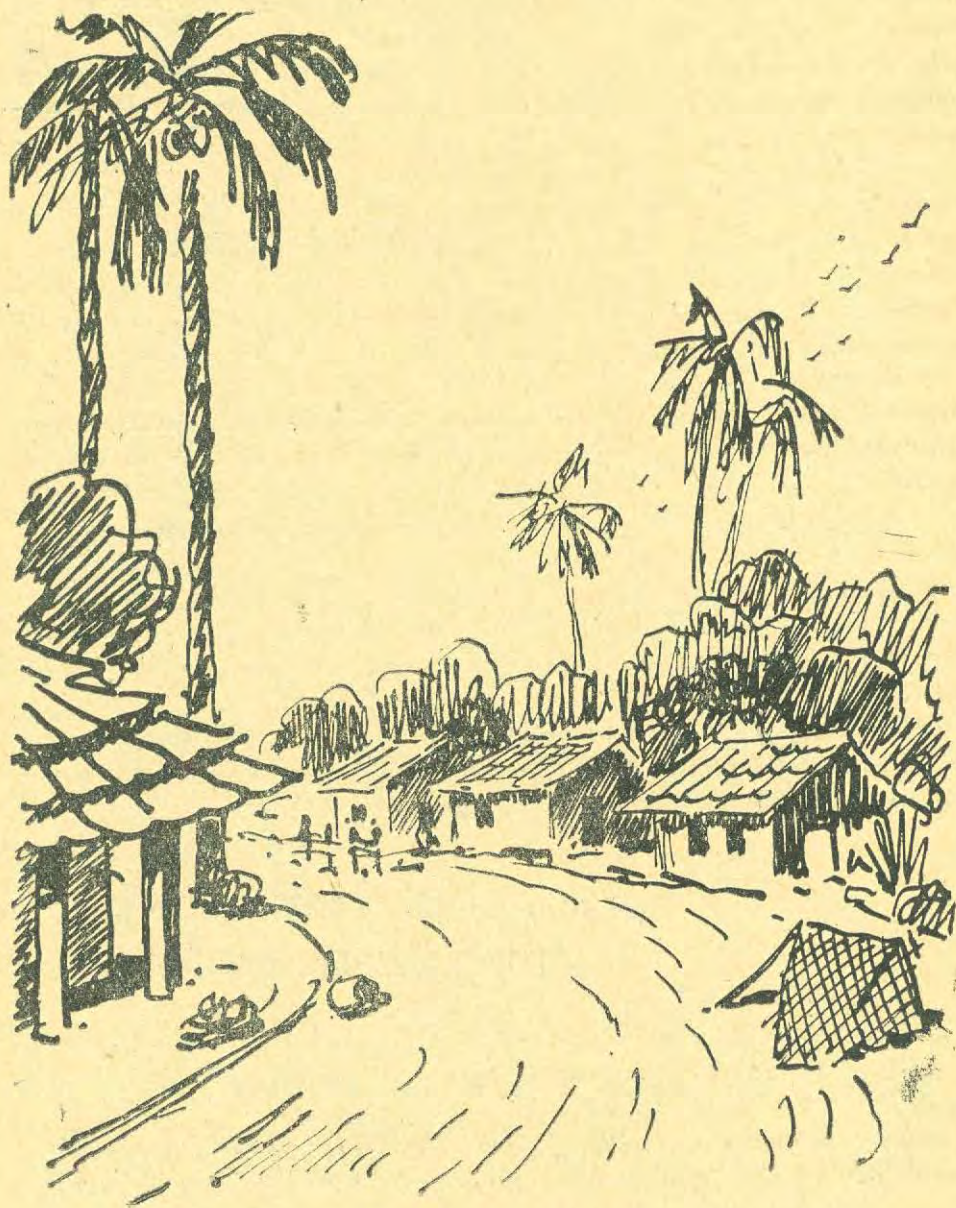
—Հետաքրքիր է, ինչո՞ւ են տների պատուհաններն այսքան փոքր,— հարցնում է մեզներից մեկը: Բացատրում են, որ դա արված է գազանների հարձակումներից պաշտպանվելու համար: Հետո քիչ չեն լինում վնասակար միջատները:

ԹԵՅԻ, ԿՈԿՈՍԻ, ՀԱՅԻ ԺԱՌԻ ՈՒ

ԿԱՌՈՒՄԻԿԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Յեյլոնի գյուղատնտեսութիւնը միակողմանի զարգացում ունի: Թեյ, կաուչուկ և կոկոսի ընկուզղ, սրանք են նրա արտահանման հիմնական մթերքները:

Թեյը Յեյլոնում գտել է իր երկրորդ հայրենիքը: Հիանալի կլիմայական պայմանները հնարավորութիւն տվեցին, որ դա տիրանա կղզու հսկայական

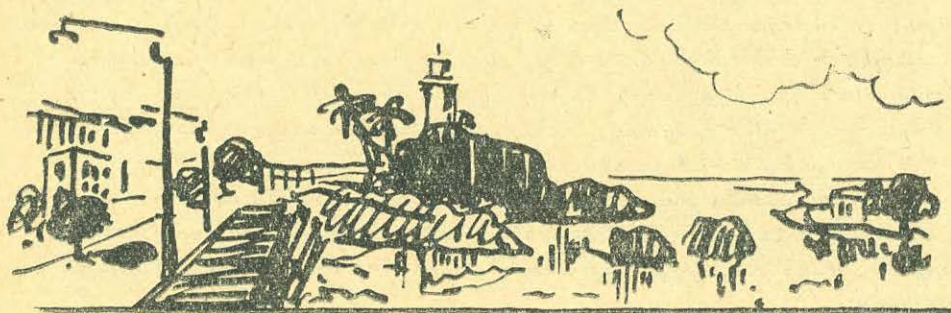

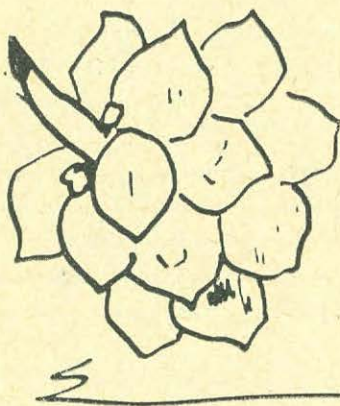
տարածութիւններին: 1873 թվականին Յեյլոնում տնկվեց թեյի առաջին թուփը, իսկ այժմ նրա բազմաթիվ տեսակները զբաղեցնում են հարյուր հազարավոր հեկտար բերրի հողեր և ոչ միայն հարթավայրերում, այլև լեռնալանջերին: 1200 մետր բարձրութան վրա աճող թեյը շատ բարձր է գնահատվում: Թեյի արդյունաբերութան 20 տոկոսը Յեյլոնինն է... Նա աշխարհում գրավում է երկրորդ տեղը:

Ավտոբուսը կտրուկ շրջադարձ կատարեց ու կանգ առավ: Բայց սա մեր տեսած «զաշտը» չէ: Երևացող ամբողջ զաշտը և մոտակա սարալանջերը ծածկված էին մուգ կանաչավուն թփուտներով: Եթե մեզ չզգուշացնեին, մենք գլխի չէինք ընկնի, որ հենց դա է թեյը: Իսկ մենք սպասում էինք տեսնել «գնդաձև» թփեր: Գնդաձև թփեր մեզ մոտ էլ կան, — բացատրում է ուղեկցողը, — բայց դրանք աճում են լեռներում:

Այստեղ էլ մեծ հեռաքրքրութիւն կար դեպի սովետական զբոսաշրջիկները: Հենց որ ավտոբուսը կանգ առավ, մեզ շրջապատեցին տեկաստանի աշխատողներն ու մոտակա գյուղերի բնակիչները: Նրանք եկել էին մեզ ողջունելու:

Յեյլոնի բնանկարի թագուհին կոկոսյան արմավենին է: Ծովեզերքից սկսած, քաղաքի մարդաշատ փողոցներով վերջացրած, ամենուրեք կանգնած է նա իր պճնազեղ հագուստով: Կոկոսյան շրջակայքի բոլոր ճանապարհներին իրար հաջորդող արմավենիների պուրակներ կան: Արեւելքում «Կյանքի ծառ» են կոչում արմավենին: Նա շատ բարիքներ է տալիս. համեղ հյութ, անասունների կեր, փայտ և այլն: Կոկոսի ընկույզը խոշոր է, բայց թեթև է և ջրի մեջ չի սուզվում: Կեղևը մուգ շագանակագույն է, իսկ պտուղը՝ կանաչ: Կեղևը շատ ամուր է և մեծ դժվարութամբ է ջարդվում: Ներսը լեցուն է կոկոսա-

միջուկով՝ սպիտակ, առաձգական սննդարար զանգվածով, որը խակ ընկույզի համ ունի: Կոկոսի մեջ կորիզի փոխարեն քաղցրահամ կաթնանման հեղուկ է լցված: Բայց մեզ չհամոզեց այն, ինչ գրում են գրքերում: Մի քանի անգամ փորձեցինք այդ հյուսթը և չհասկացանք նրա հմայքը: Ինչպես երևում է մեզ շատ է «երես տվել» մեր աղբյուրների սառնորակ ջուրը:

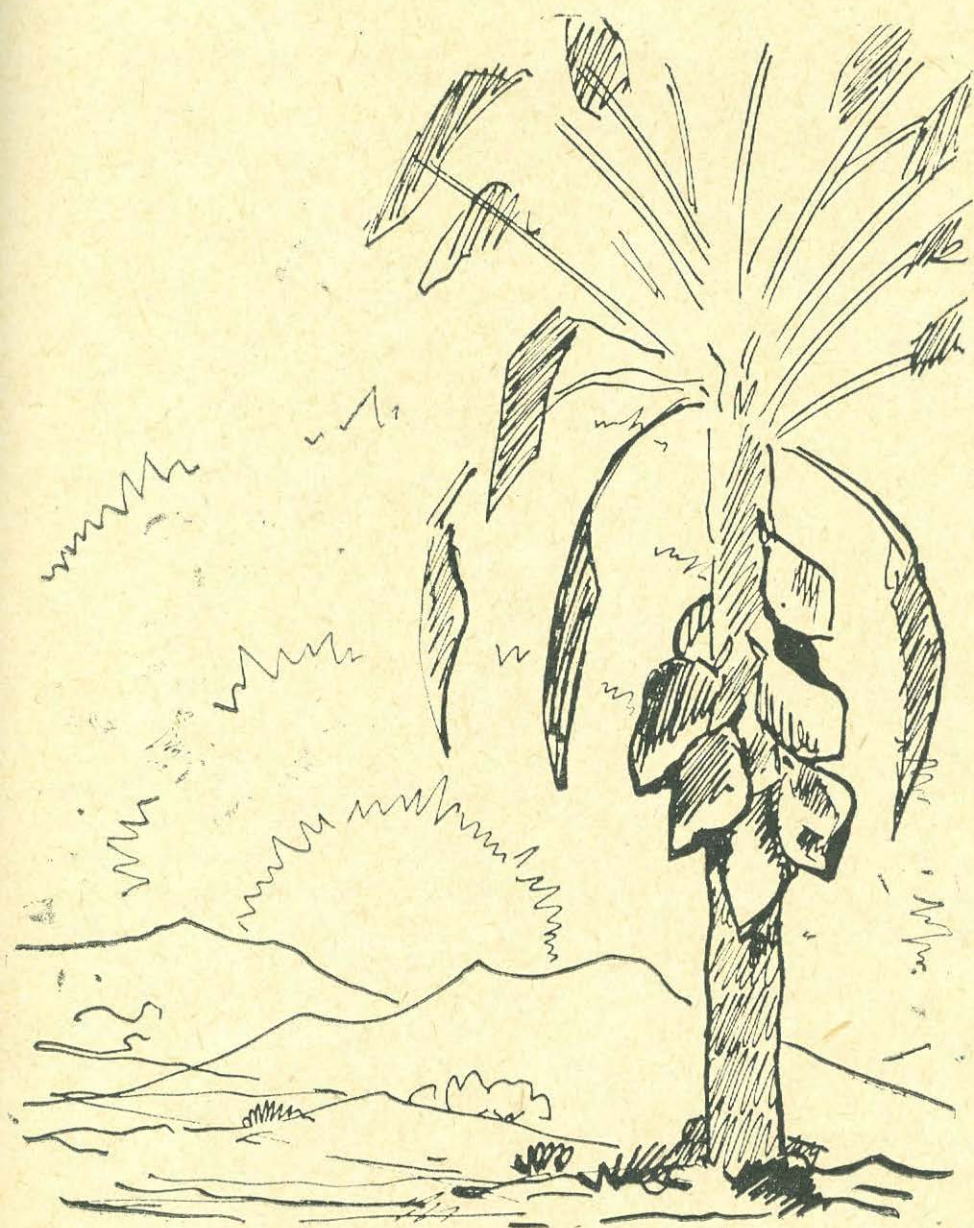
Կոկոսը մեծ դեր է խաղում Յեյլոնի տնտեսության մեջ: Կղզում հավաքվում է ավելի քան երկու միլիոն ընկույզ: Հատկապես գնահատվում է կոկոսի

յուղը, կոկոսամիջուկը, թաղանթի վերնամասի թելիկները՝ քոհրան, չորացրած ընկույզը և, իհարկե, հյուսթը, որից պատրաստում են քացախ ու խմիչքներ՝ գինի (թոգի) և օղի՝ արաբ:

Արմավենու հակայական բները օգտագործվում են շինարարության մեջ: Հաճախ դրանց բույնը փորում են և օգտագործում որպես նավակ: Կոկոսի յուղը ստացվում է միջուկից. քամելուց հետո մնացած քուսպը՝ փունակը, տալիս են անասուններին: Կոկոսի փափուկ մասը հիանալի կիսաֆաբրիկատ է. ձեռներեց տնտեսուհին սրանից կարող է մի քանի տեսակ կերակուրներ պատրաստել: Քոհրայից պատրաստում են պարաններ, ճոպաններ, խոզանակներ և այլ իրեր:

Յեյլոնի արևմտյան ծովափը կարելի է համեմատել վիթխարի արևադարձային այգու հետ: Դեռ Երևանում մենք ծրագրում էինք կղզու արևադարձային անտառների թավուտներում զբոսնել, բայց, ավաղ... Երկրի մեծ մասը մենք դիտեցինք ավտոբուսի պատուհանից: Հասկանալի է, որ այդպիսի արագության մեծ անհանգստությունները փոփոխվում են կինոժպավների նման: Բայց և այնպես ամենաուժեղ տպավորությունը մեզ վրա թողեց արևադարձային բուսականության հրաշալիքներից մեկը՝ հակայական ջեկը կամ հացի ծառը: Մեծ հետաքրքրության մեջ էինք նայում մենք զարմանալի ծառին, որի ահագին ստուղները կախված են անմիջապես բնից:

Խոշոր, ձվաձև, բաց կանաչավուն պտուղները երբեմն քսանհինգ կիլոգրամ քաշ ունեն: Ծառաբնին կալած են կարճ, բայց շատ պինդ պոչերով: Պտուղի մեջ բաց մոխրագույն զանգված կա, որ ցեյլոնցիները օգտագործում են կերակուրների մեջ:

Հացի ծառի մի ալ տեսակ էլ կա, որը կոչվում է «ցնորք-միրգ»։ Այդ ծառի պտուղները զգալիորեն զիջում են հացի ծառի պտուղներին և կախված են բնական ձևով՝ ճյուղերից։

Կաուչուկը Ֆեյոնում իր նշանակությամբ երկրորդ կուլտուրան է։ Բայց այն շրջաններում, որտեղ զբաղվում են այդ ծառերն աճեցնելով, միայն դրանով չեն բավարարվում։

Կաուչուկի մեծ պուրակներին հաջորդում են բրնձի դաշտերը։ Իսկ ինչպիսի՞ն է կաուչուկաբեր, հանրահայտ բրազիլական հեկյան։

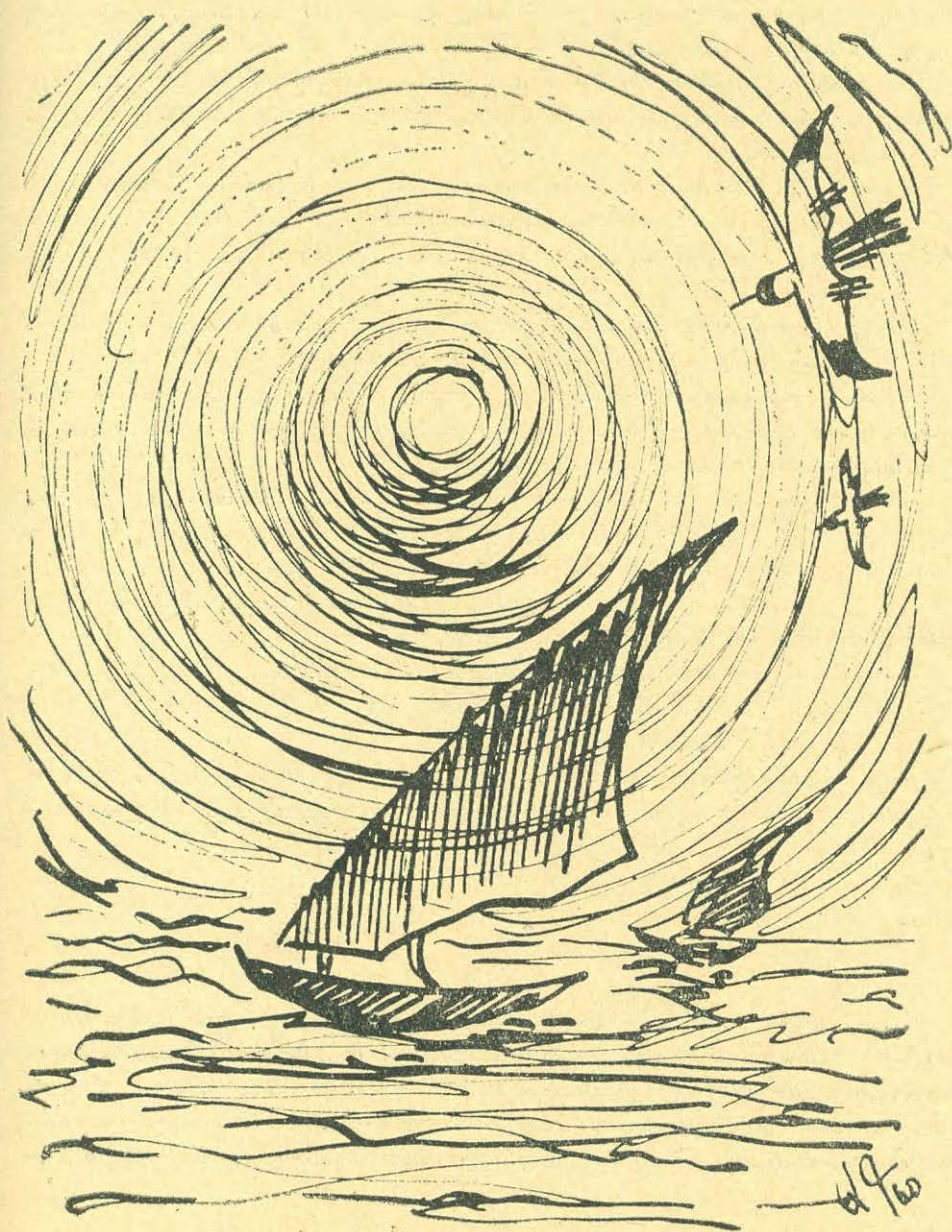
Կաուչուկի ծառերը աճեցվում են տնկարաններում։ Մեկ ու կես տարուց հետո մատղաշը փոխադրվում է հատուկ հողամաս։ Այստեղ շարունակվում է աճը վեց-յոթ տարի։ Կաուչուկաբեր ծառի տեսքը առաջին հայացքից անհրապույր է։ Հասարակ, խամրած տերևներ, մոխրագույն բուն. ահա կաուչուկաբերը։ Բայց բրազիլական հեկյայի պուրակներն ունեն իրենց յուրահատուկ հմայքը։ Պարզ եղանակին արեւի շողերը սաղարթներից ներս են թափանցում և պուրակները լցնում նուրբ արծաթավուն և վարդագույն փայլով։

ՅԵՅԼՈՆԸ ԹԵՎ Է ԱՌՆՈՒՄ...

Յեյլոնը բազմադարյան քաղաքակրթության երկիր է։ Պատմությունը մեզ թողել է տեղեկություններ Հյուսիսային Հնդկաստանի կալա պետության արքայազն Վիջայայի մասին։ 543 թվականին (մեր թվականությունից առաջ), նա իր ջոկատով ափ է դուրս գալիս Յեյլոնի հյուսիս-արևմտյան մասում և մի քանի բնակավայրեր հիմնում։

Նվրոպացիներն այդ կղզին եկան 16-րդ դարի սկզբներին։ Դրանք պորտուգալացիներ էին։ Գրավելով Կոլումբո և Գալե քաղաքները, նրանք ամրացան Յեյլոնում։ Բայց պորտուգալացիների տիրապետությունը երկար չտևեց։ Շուտով երևացին առաջին հոլանդացիները։ 1638—1658 թթ. պորտուգալացիներն ու հոլանդացիները պատերազմ էին մղում Յեյլոնի համար. վերջ է վերջո պորտուգալացիները պարտվեցին։

Ինչպես պորտուգալացիներին, այնպես էլ հոլանդացիներին հրապուրում էին կղզու համեմունքները։ Յուրաքանչյուրն ուզում էր դրանց ամբողջ առևտուրն

4/9/60

իր ձեռքում կենտրոնացնել. մանավանդ դարչինը, որը շատ լավ բերք էր տալիս և հսկայական եկամուտներ բերում: Հոլանդացիները Կոլումբո, Նեգոմբա, Կադիրանի, Զաելի և այլ քաղաքների ու բնակավայրերի մոտակայքում ստեղծել էին դարչինի տնկարաններ: Հոլանդական ընկերությունը փորձում էր Ցեյլոնում աճեցնել այնպիսի բույսեր, ինչպիսիք են՝ սուրճը, բամբակը և թիֆնին, բայց հաջողություն չունեցավ:

Միայն XVIII դարի առաջին կեսում, անգլիացիների գալուց հետո, սուրճը դարձավ կարևոր կուլտուրա: Հետագայում, երբ սուրճի տնկաստանները չորացան, անգլիացի տերերին մեծ եկամուտ բերեցին՝ թեյը, կաուչուկը և կոկոսային ընկուղը:

Բայց Ցեյլոնի ժողովուրդները չհաշտվեցին օտարերկրյա ծանր լծի հետ: Կղզու բնակչությունը դիմաված պայքարի դուրս եկավ:

Քսաներորդ դարի 20—ական թվականներից ազգային ազատագրական շարժման մեջ ներգրավվեց նաև Ցեյլոնի բանվորությունը: Հակաանգլիական շարժմանը միացավ նաև գյուղացիությունը:

1935 թվականին ստեղծվեց սոցիալիստական պարտիան, իսկ դրանից հինգ տարի հետո՝ արհմիությունների ֆեդերացիան: Թե՛ սրանք, և թե՛ 1943 թվականին հիմնված կոմունիստական պարտիան, մեծ դեր խաղացին ազատագրական շարժման գործում: Ստեղծվեց դեմոկրատական ուժերի ազգային ճակատ: 1948 թվականին Ցեյլոնն անկախություն ստացավ:

Հայրենասիրական ուժերի հետագա համախմբման շնորհիվ, 1956 թվականի ապրիլին Ցեյլոնի պառլամենտի ընտրություններում հաղթեց միացյալ ժողովրդական ճակատը:

Նոր Ցեյլոնի կառավարությունը հենց առաջին օրվանից երկրի ինքնուրույն քաղաքական ու տնտեսական զարգացման ուղղություն վերցրեց:

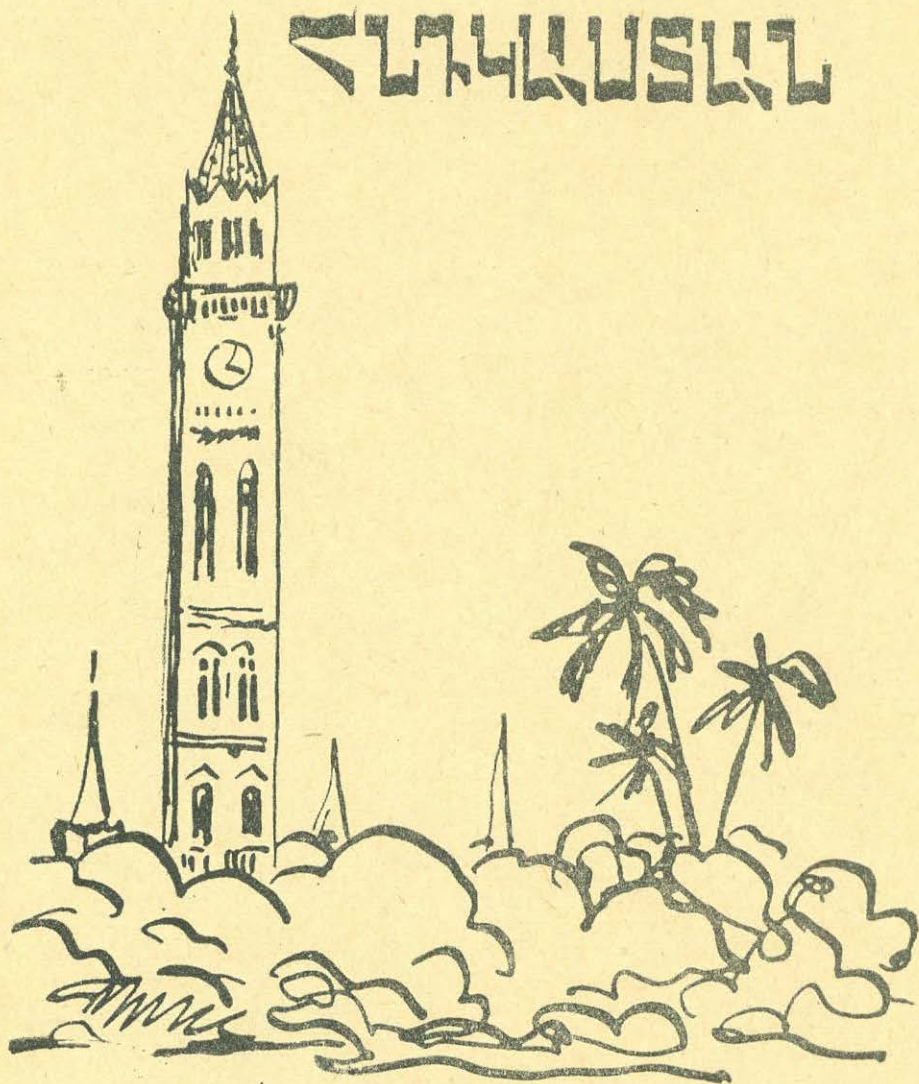
* * *

...Իրիկուները, երբ վերադառնում էի նավ՝ գիշերելու, կանգնում և հմայվածի պես նայում էի օվկիանոսին: Հնդկական օվկիանոս... Մենք հիանում էինք քեզանով ինդոնեզիայի կղզիների մոտ, զմայլվում Բոմբեյի Մարին Դրայվի առափնյա փողոցում զբոսնելիս, լողանում քո տաք, ասես թավշե ջրերում: Դու փշրում էիր քո լեռնացած ալիքները մեր նավակողին, փոթորկվում ու

ռոնում ահալից, երբ մենք Հնդկաստանից գնում էինք Ֆրանսիական Սոմալի...
Բայց ոչ մի տեղ դու այգքան բանաստեղծական և հրապուրիչ չէիր, ինչպես
Ցեյլոնի ափերի մոտ: Ես նայում էի, թե ինչպես էիր դու արթնանում լուսա-
բացին, դեն նետում կապտավուն շղարշը, արծաթի պես փայլատակում արևի
շուայլ ճառագայթների մեջ: Ես լսում էի, թե ինչպես էին քո ալիքները խոր-
հրրգավոր շշնջում, շշնջում ծովի երգը...

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆ

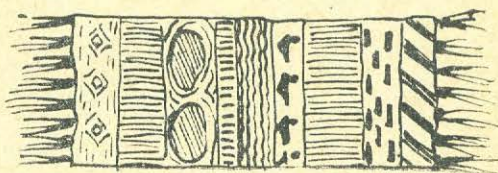

«ՀԻՆԳԻ

ՌՈՒՍԻ—

ԲՀԱՅ,

ԲՀԱՅ»

Հնդկաստան ժամանելու օրը Սովետա-Հնդկական ընկերությունում կայացավ մի երեկո, որը անջնջելի տպավորություն թողեց սովետական զբոսաշրջիկների վրա:

Դահլիճը լեփ-լեցուն է: Ներկաների թվում են ականավոր հասարակական գործիչներ, գրողներ, նկարիչներ, կինոյի ու թատրոնի աշխատողներ:

Հայտնի հնդիկ գրող Աբբասը պատմում է.

— Այս դեպքը եղավ Մոսկվայում: Մի անգամ երեկոյան մտա ռեստորան ընթրելու: Ժամը տասնմեկից անց էր. իսկ այդ ժամին ռեստորանում աղատ տեղ գտնելը գրեթե անհնար է: Իմ և բարապանի միջև տեղի ունեցավ հետևյալ հարց ու պատասխանը:

— Ես քաղցած եմ:

— Չի կարելի, ընկե՛ր, ռեստորանը փակ է:

— Ես ուտել եմ ուզում:

— Չի կարելի:

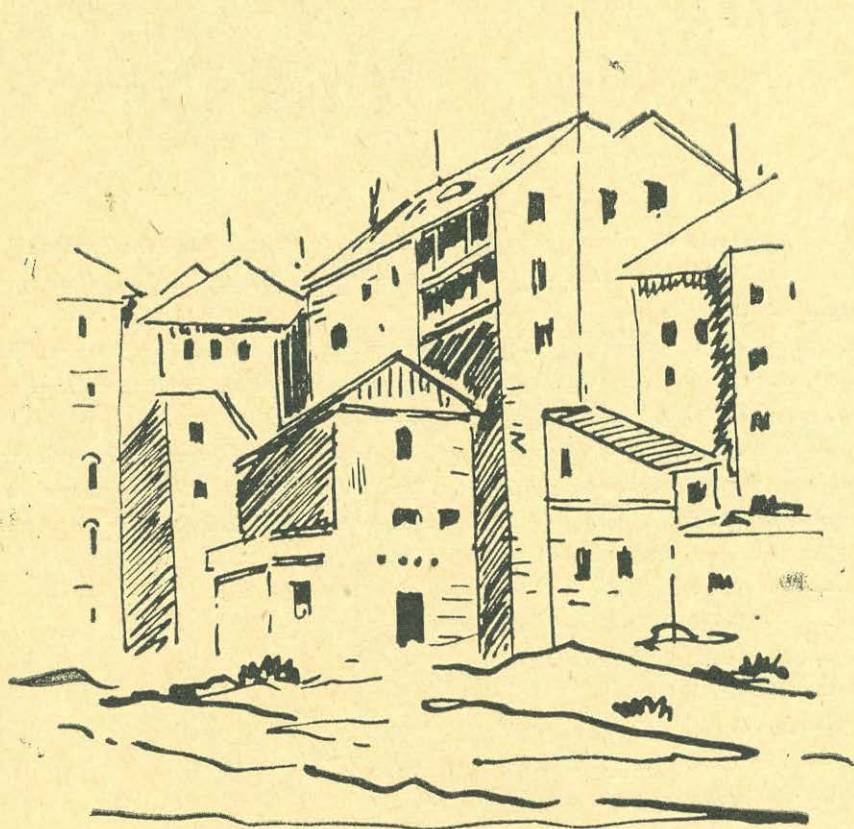
— Ես հնդիկ եմ:

— Խնդրե՛մ, խնդրե՛մ...

Եվ նա դռները լայն բացեց իմ առաջ:

Սովետական զբոսաշրջիկները Արբասին նվիրում են Սովետական Միությանը լույս տեսած նրա գիրքը: Հուզված գրողը գիրքը սեղմում է կրծքին: Նա ասում է. «Այս գիրքը ինձ համար հատկապես թանկ է, որովհետև լույս է ընծայվել ձեր մեծ երկրում՝ Սովետական Միությանը: Ես շատ եմ սիրում ձեր ժողովրդին»:

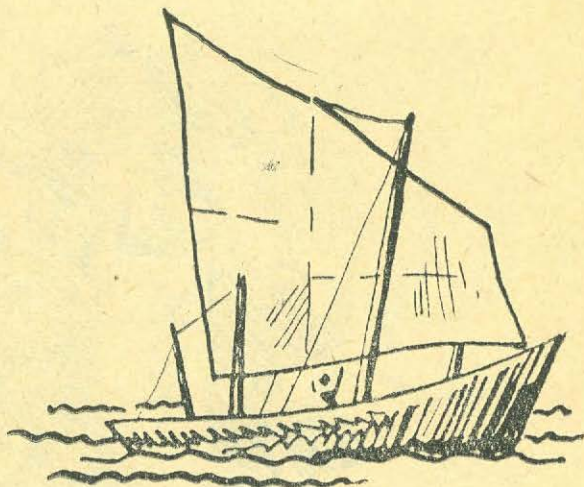
Դժվար է բաժանվել ընկերներից: Ուշ գիշերին մենք հրաժեշտ ենք տալիս գոչելով՝ «Հինգի ուստի բհայ, բհայ»: Այս խոսքը ճանապարհորդության առաջին օրվանից մինչև վերջին օրը մեզ հետ էր:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ

ԺՈՎԱՅԻՆ

ԴԱՐՊԱՍԱՐ

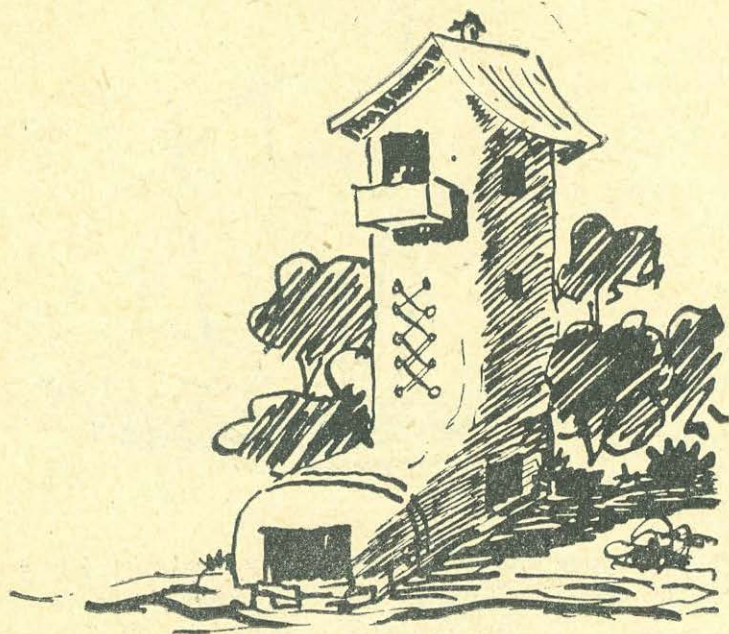

Ասում են, որպեսզի զգաս Բումբեյի գեղեցկությունը, հարկավոր է քաղաք մտնել ծովի կողմից: Այս առումով մեր բախտը բերեց... Իսկապես որ, մի հրաշալի տեսարան է բացվում մեր առաջ: Անհնար է չզմայլվել «Հնդկաստանի ծովային դարպասի» գեղեցկությանը: Դեպի հյուսիս ձգվում է ծովափի կապույտ ժապավենը, արևի շողերի տակ փայլվում են շենքերի սպիտակ ճակատները, ալիքները դանդաղ ճողփում են ափին, վեր են ձգել իրենց կատարները գեղիրան արմավենիները...

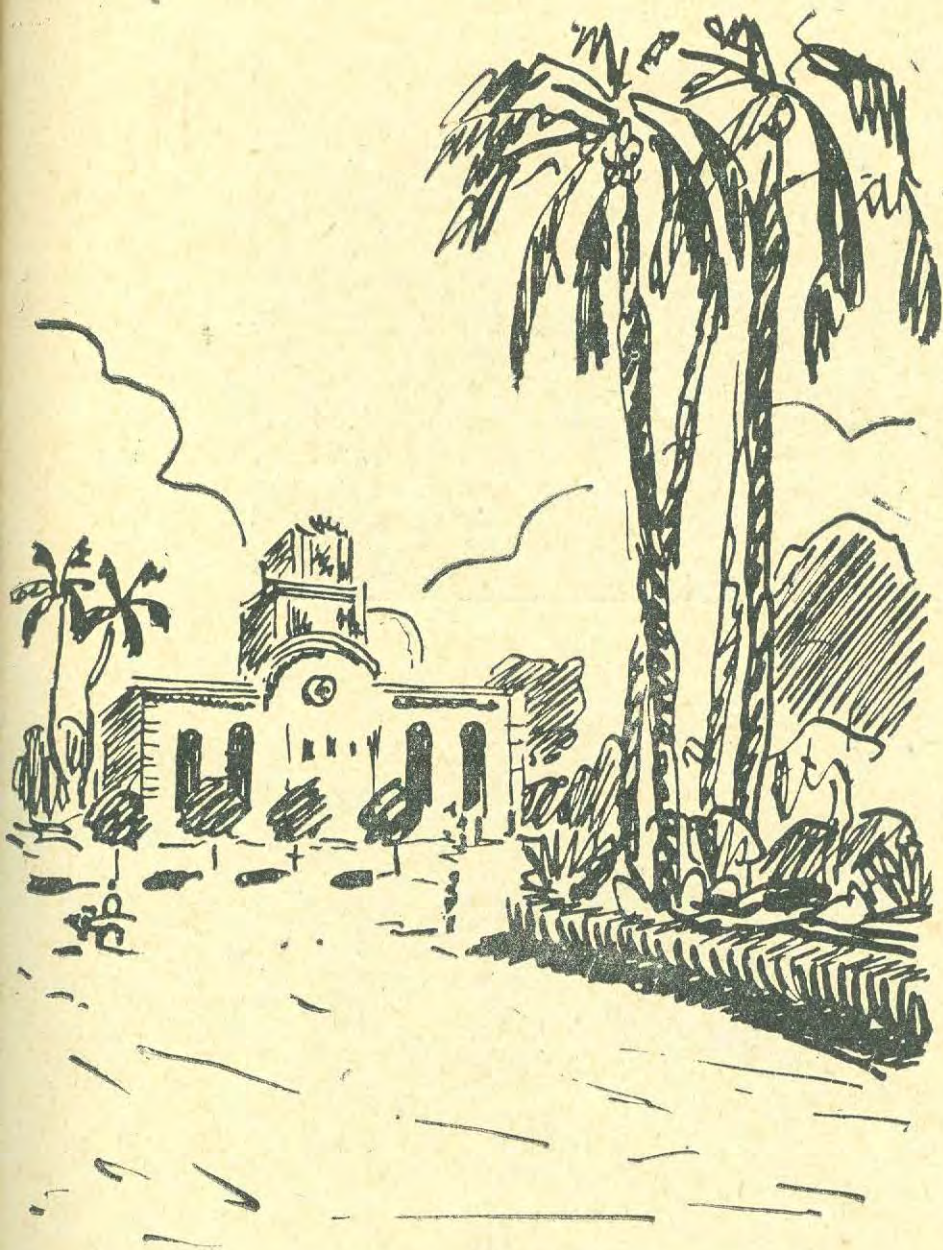
Բայց գործարանների հարյուրավոր ծխնելույզների ծուխը և նավահանգրստում կանգնած բազմաթիվ նավերը հիշեցնում են, որ Բումբեյը արևելքի խոշորագույն արդյունաբերական կենտրոնն է նաև:

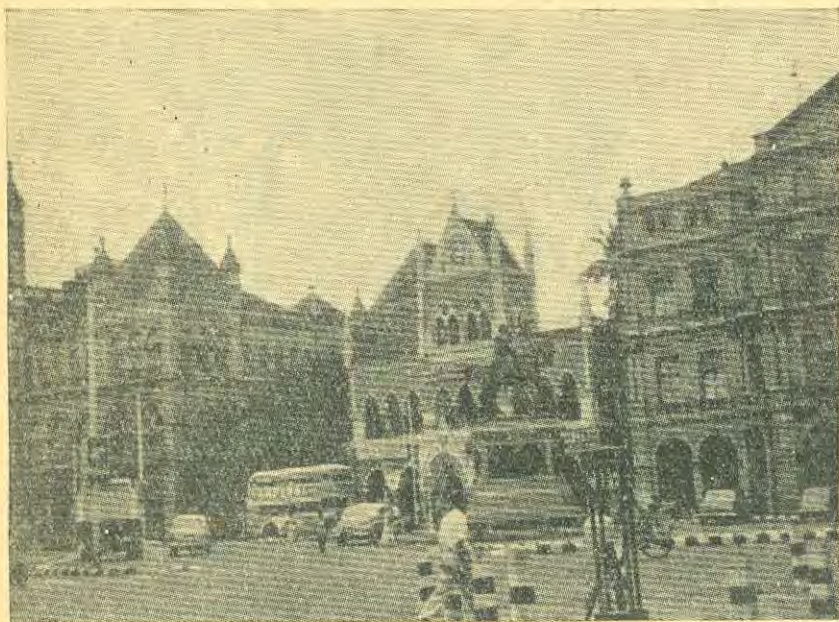
Ամբողջ օրը քաղաքի փողոցներում կյանքը հոսում է: Այս ու այն կողմ են շտապում մարդիկ, վազվզում են սպառանի լրագրավաճառները: Հենց մայթերի վրա տեղավորված են մանրավաճառների «կրպակները» ինչպես արևելյան շատ քաղաքներում:

Առափնյա փողոցը՝ Մարին Դրայվը, բումբեյցիների սիրած վայրերից մեկն է: Այստեղ առանձնապես հմայիչ է երեկոն, երբ հրավառվում են հարյուրավոր էլեկտրական լապտերները և փողոցը ողողում իրենց լույսով: Պատահական չէ, որ բումբեյցիներն այդ փողոցն անվանում են «Թագավորական մայրակ»:

Մարին Դրալվի վրա է գտնվում քաղաքի տեսարժան վայրերից մեկը՝ մեծ քարե կամարը, որը կոչվում է «Հնդկաստանի դարպաս»։ Սա կառուցվել է 1912 թվականին։ Քաղաքի հետաքրքրական անկյուններից մեկը՝ Կումբալայի ու Մալաբարի բլուրներն են։ Սրանց լանջերին տեղավորված են հարուստների տները, աճում են հայտնի «կախովի ալգիները»։ Իհարկե, ալգիները օդում չեն, ալգպես են անվանում, որովհետև դրանց տակ քաղաքի ջրամբարն է։ Ալգիները բոլորովին չեն ներդաշնակում շրջապատի էկոլոտիկ բնության հետ։ Կանոնավոր կտրտված գազոններ, թփուտներ, կանաչ պատեր և գազանների ֆիգուրներ, որոնք աճեցված են հատուկ տեսակի բույսերից։ Այստեղ կան թե՛ կանաչ կապիկներ, թե՛ կանաչ փղեր և ուղտեր...

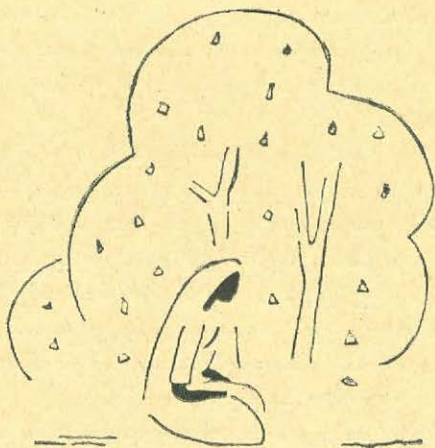

Բաճիկի փողոցներում

ՍԵՐԻ ՈՒ ԴՀՈԹԻ

Այստեղ ազգային տարադներով հնդիկները, կարելի է ասել, մեծամասնութիւն են կազմում: Տղամարդիկ հագնում են դճոթի, իսկ կանայք՝ սարի: Դճոթին կարված հագուստ չէ, դա մի երկար կտոր է, և փաթաթվում է ազդրերի ու ոտքերի շուրջը: Գուլների մեջ գերակշռում է սպիտակը: Դճոթից բացի որոշ տղամարդիկ հագնում են սովորական շաւլար ու բլուզներ կամ կիտեւներ:

Կնոջ հագուստի հիմնական մասը՝ սարին է, որը նույնպէս երկար կտոր է: Նրա մի ծայրը փաթաթվում է ազդրերին, իսկ մյուսը ծածկում է մարմնի վերին մասը և ուսը: Կտորի ազատ ծայրով կանայք ծածկում են գլուխները: Տարազը լրացվում է կարճ բլուզով, որ հագնում են սարիի տակից: Սարին զարդարում են տարբեր ասեղնագործ նախշերով:

Գեղարվեստական կտորներ գործելու արհեստը Հնդկաստանում հինգ հազարամյակի պատմութիւն ունի: Մեր դարի քսանական թվականներին ինդոս գետի հովտում հնագետները հայտնաբերեցին նյութական կուլտուրայի թանկարժեք հուշարձաններ: Այդ արձանների հագուստները զարդարված են նախշերով: Դրա մասին են խոսում նաև բազմաթիվ որմնանկարներ, որոնք ծածկում են Բուդդայի Աջանտի ժայռափոր տաճարների պատերը*:

Գեղեցիկ գործվածքների պատրաստման հարուստ սովորույթները Հնդկաստանում պահպանվել են մինչև մեր օրերը: Բոմբեյում մեծ ժողովրդականութիւն է վայելում «պաթուլան»: Դա հատուկ զգեստ է, որը հագնում է հարսնա-

* Աջանտի տաճարները տարեգրվում են II դարով մ. թ. ա. — մ. թ. VIII դարով:

ցուն հարսանիքի օրը. գործում են տարբեր գույն ու երանգ ունեցող մետաքսե թելերից: Ընդ որում, հետաքրքրական է, որ յուրաքանչյուր թելը սկզբում ներկվում է մի քանի վառ գույնի: «Պաթուլայի» նախշի կարևոր մասը գործվում է ոսկի թելով:

Ընդհանրապես հնդկական ժողովրդական ձեռագործներն այնքան տարբեր են ու բազմազան, որ դժվար է անգամ պատկերացնել: Բավական է ասել, որ յուրաքանչյուր շրջան մշակում է իր նախշերը ու դրանք ստեղծելու եղանակները: Մենք նկատեցինք, որ շրջագեղեստները գործվում են ոչ միայն բազմերանգ թելերից, այլև հուլունքներից, երկաթե փայլփուլկներից, ապակու ու փայլարի կտորտանքներից և անգամ փոքրիկ հայելիներից, որոնք ներհյուսվում են ընդհանուր զարդանկարի մեջ:

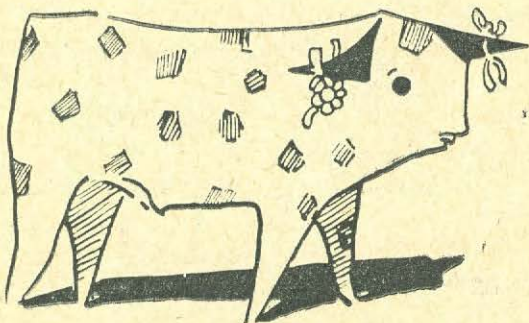
Սարիի նախշերը սովորաբար կազմված են բուսականուժյան ու թռչունների կյանքը պատկերող զարդանկարներից: Իսկ վարադուլը և այլ տնային իրերը զարդարվում են խոշոր նախշերով՝ մարդկանց, ծառերի ու տների պատկերներով:

ԼՌՈՒԹՅԱՆ ԱՃՏԱՐԱԿՆԵՐԸ

Արևմտյան Հնդկաստանի թանգարանում մեզ անշափ հետաքրքրեց մի յուրահատուկ մական. դա «լուլթյան աշտարակների» մականն էր: Հենց նույն օրը մեզ ցույց տվեցին աշտարակները: Սրանց մեջ թաղում էին պարսերին:

Պարսերի պատմությունն ու սովորությունները այնքան հետաքրքիր են, որ արժե պատմել նրանց մասին ավելի մանրամասն:

Պարսերը մի փոքր ժողովուրդ են. հռոմեոյ անցյալում ապրում էին Պարսկաստանում: Մեր թվականության 641-ին Օմար խալիֆը նրանց արտա-

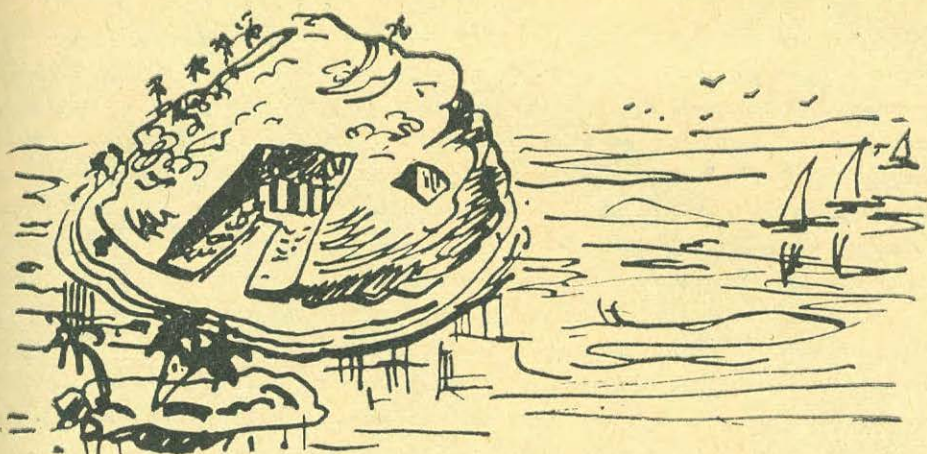
քըստում է հայրենիքից: Նա ցանկանում էր, որ պարսերը նույնպես մուսուլմանական կրոն ընդունեն: Սակայն նրա ջանքերն իզուր են անցնում: Թողնելով իրենց բնակավայրը, պարսերը գալիս հաստատվում են Պարսկական ծովածոցի Օրմուզ կղզում: Բայց այստեղ էլ նրանց հանգիստ չի թողնում ռիսակա խալիֆը: Հետապնդողներից փախչելով, պարսերը առագաստանավերով տեղափոխվում են Կաթխավար թերակղզու մի փոքրիկ քաղաք, որն այժմ մտնում է Բոմբեյի նահանգի մեջ: Մի քանի հարյուրամյակների ընթացքում պարսերն այնպես են բազմանում, որ քաղաքի սահմանները նեղ են գալիս նրանց: XVI դարի վերջին պարսերն անցնում են Կամբեյան ծովածոցն ու խարխալ գցում Դամանից հարավ: Հնդկի իշխան Ջադո Ռամայի հյուրընկալության շնորհիվ գաղթականները նոր բնակավայրում ազատ ապրելու հնարավորություն են ստանում: Բայց այստեղ էլ խաղաղ կյանքը երկար չի տևում: Շուտով Ջադո Ռամայի վրա հարձակվում է շահ Ահմադաբադը: Պարսերը զենքը ձեռքներին պաշտպանում են իրենց անկախությունը, բայց թշնամին հաղթում է: Ստիպված, նորից գաղթում են և նորից բնակություն հաստատում Հնդկաստանի արևմտյան ծովափին: Հետզհետե նրանք համախմբվում են Բոմբեյում:

Պարսերի համար կրակը, օդը, ջուրն ու հողը սրբություններ են. դրա համար էլ հողը չաղժեկու համար նրանք ընտրել են թաղման շատ տարօրինակ եղանակ:

Պատկերացրեք բարձր ու սնամեջ մի աշտարակ, որն ունի տղամարդկանց, կանանց ու մանկական բաժանմունքներ: Մեռածի մարմինը դրվում է համապատասխան բաժանմունքի վանդակի վրա: Հենց որ դիակ բերողները հեռանում են, վրա են տալիս գառնանգղները: Մի քանի րոպե հետո վանդակի վրա մնում են միայն ննջեցյալի ոսկորները, որոնք թափում են վանդակի տակ՝ փոսի մեջ և կրով ծածկում: Անցնում է մի քանի օր, և տրոպիկական կիզիչ արևը մոխիր է դարձնում աճյունը:

Ք Ա Ր Ե Է Զ Ե Ր

Բոմբեյից վեց մղոն դեպի հարավ-արևելք կա մի կղզի, որը ծածկված է արևադարձային փարթամ բուսականությամբ: Այդ կղզում են գտնվում VIII դարում կառուցված հայտնի անձավային տաճարները: Էլեֆանտ կղզին հրապուրում է զբոսաշրջիկներին նաև նրանով, որ դրա անտառներում վայրի կապիկների մեծ հոտեր են ապրում:

Մենք կղզի եկանք ցերեկը: Հենց որ ափ իջանք, մեզ շրջապատեցին երեխաները: Այդ «պատվոտ պահակի» ուղեկցութեամբ մենք զառիթափ լանջով բարձրացանք դեպի անձավային տաճարները, որոնք փորված են մի մեծ ժայռի մեջ: Դրանք համարվում են ճարտարապետութեան աչքի ընկնող հուշարձաններ. լավ են պահպանվել քարե բարձրաքանդակները. սրանք պատկերում են Շիվա աստծու կյանքի գրվագներից մի քանիսը:

Շիվան հնդուիզմի երեք գլխավոր աստվածներից մեկն է: Նա անձնավորում է բնութեան կործանիչ ուժերը և միևնույն ժամանակ՝ անընդհատ վերածնվելու հատկութունը: Մի պատի վրա նա քանդակված է բազմադեմ, մշուսին՝ բազմաձև, երրորդում՝ եռաչքանի: Առանձնապես մեծ համբավ ունի եռաչքանի Շիվայի արձանը, որը քանդակված է մի ժայռաբեկորից. գտնվում է կենտրոնական սրահներից մեկում: Վարպետորեն է քանդակված աստծու դեմքը: Անհայտ հեղինակի ստեղծած կերպարը լի է վեհութեամբ ու ազնվութեամբ:

ՎԱՅՐԻ ԿԱՊԻԿՆԵՐԻ ՄՈՏ

Մենք գնում ենք վայրի կապիկներ տեսնելու: Բայց որոնում ենք նրանց և չենք գտնում: Ու երբ հուսահատված, որոշում ենք ետ դառնալ, մեկը կանչում է.

— Նայեցեք այստեղ, կապիկնե՛րը:

Նայում ենք ցույց տված ուղղութեամբ: Փարթամ սաղարթների մեջ թաքնված, մեզ են հետևում մոտ հիսուն կապիկ: Անփորձ աչքը նրանց դժվար է հայտնաբերում: Ինչո՞ւմ հրապուրել, ինչպե՞ս մոտ կանչել նրանց: Պայուսակներից խնձոր ենք հանում: Դժվար թե կապիկը նայի այդ պտուղին ու չգայ-

Թակդլի... Մի վայրկյան վարանելուց հետո համարձակներից մեկը ցատկում է վար, ձեռքիցս թոցնում է խնձորն ու փախչում: Շուտով մեր ամբողջ պաշարը սպառվում է: Գոռգոռալով ու ճղճղալով կապիկները հարձակվում են միմյանց վրա, խլում խնձորները, ով ունի՝ թաքցնում է բերանի մեջ, այտի տակ: Մեր կապիկները փնչացնելով հոտ են մղում երիտասարդներին, իսկ սրանք կծոտում են դանդաղաշարժ «ծերովիներին»: Մի խոսքով, շտեմնված խառնաշփոթություն է շուրջը: Կապիկների քանակը աճում է զարմանալի արագությամբ. աղաղակի ու ճիչերի վրա գալիս են շատ ուրիշ կապիկներ...

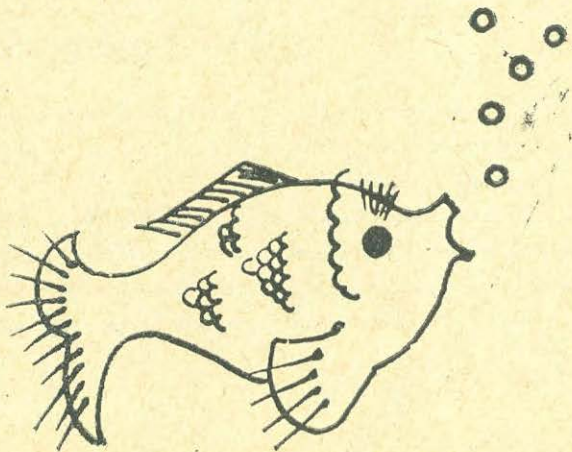
Հնդկաստանի քաղաքներում էլ կապիկներ շատ կան: Դա բացատրվում է նրանով, որ նա սուրբ կենդանի է համարվում: Դրա համար էլ նրանց ոչ ոք ձեռք չի տալիս: Այնինչ կապիկները սնունդ հայթայթելու համար կողոպտում են այգիներն ու բանջարանոցները, մտնում են տները, գողանում են մթերքներն ու բնակչությանը մեծ վնասներ հասցնում:

Ավստրիացի աշխարհագետ Լյուդվիկ Կրենկը երկար ժամանակ ապրել է Հնդկաստանում: Իր գրքում նկարագրել է, թե ինչ մեծ ջանքեր են գործադրում գլուղացիները, որպեսզի ցանքերը պաշտպանեն կապիկների հարձակումներից...

* * *

Արդեն տանն ենք: Ես վերանայում եմ ճանապարհորդական նոթերս: Եվ ցանկանում եմ դրանք վերջացնել Իլյա Էրենբուրգի խոսքերով.

«Այն ամենը, ինչ եվրոպայում աչք կծակեր՝ Հնդկաստանում բնական է թվում: Այդ երկիրը ապրում է միաժամանակ և՛ անցյալում, և՛ ներկայում, և՛ ապագայում, եթե դա հասկանալի չէ, ապա չի կարելի հասկանալ ո՛չ հնգամյա պլանները, ո՛չ կրոնական թափոփոխությունները, ո՛չ ժողովրդի մտքերը, ո՛չ էլ Ռաբինդրանաթ Թագորին, որը խոսում էր իր հավատի մասին դեպի Ուպանիշադը և որը ողջունում էր աշխարհի առաջին սոցիալիստական կառավարությունը...»:

Արժվին Հայկի Գրիգորյան
ՖՈՒԶԻՅԱՄԱՑԻՑ ՄԻՆԶԵՎ ԱՐԱՐԱՏ

Խմբագիր՝ Վ. Տալյան
Գեղ. խմբագիր՝ Վ. Մանդակունի
Տեխ. խմբագիր՝ Կ. Սարգսյան
Վերստուգող սրբագրիչներ՝ Դ. Սարգսյան
Է. Վարդանյան

ՎՖ 10552

Պատվեր 1527

Տիրաժ 10 000

Հանձնված է արտադրության 4/X 1962 թ.:
Ստորագրված է տպագրության 30/III 1963 թ.:
Թուղթ՝ 70×92¹/₁₆, տպագր. 6.0 մամ. = 7.02 պայմ. մամ.,
հրատ. 6.3 մամ. + 9 ներդիր:
Գինը՝ 40 կոպ.:

Հայկական ՍՍՌ կուլտուրայի մինիստրության հրատարակչությունների
և պոլիգրաֆ արդյունաբերության գլխավոր վարչության
պոլիգրաֆկոմբինատ, Երևան, Տերյան 91: